

Τελική Αναφορά Αξιολόγησης

Τίτλος Έργου: “10/16”	Code:
Εκτελεστικός Υπεύθυνος: Δημήτρης Χονδρός	
Επιστημονικός Υπεύθυνος: Νίκος Γκιωνάκης	

Ιούλιος 2013

Κέντρο Ημέρας «Βαβέλ»

της “Συν-ειρμός” ΑμΚΕ Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Σχέδιο: Οργάνωση παρεμβάσεων ανάπτυξης κοινωνικού κεφαλαίου με στόχο την αντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικής υγείας και τη βελτίωση της ψυχικής ανθεκτικότητας σε προέφηβους και έφηβους που ζουν στην Κυψέλη και όμορες γειτονιές

Αποτίμηση 2 ετών υλοποίησης του έργου “10/16”

Τον Ιούνιο του 2013 ολοκληρώθηκε η υλοποίηση του έργου “10/16” του Κέντρου Ημέρας Βαβέλ. Το έργο, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος στο πλαίσιο του προγράμματος “Προαγωγή της ψυχικής υγείας παιδιών, εφήβων και νέων”, είχε δύο βασικούς στόχους : α) την ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας παιδιών ηλικίας 10-16 ετών, ανεξαρτήτως καταγωγής, μέσω της ενδυνάμωσης του κοινωνικού κεφαλαίου στην περιοχή της Κυψέλης και των όμορων περιοχών καθώς και β) την αντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικής υγείας σε παιδιά μεταναστών ηλικίας 10-16 ετών.

Το “10/16” υλοποιήθηκε και συντονίστηκε από τον Ιούλιο του 2011 και καθ’ όλη τη διάρκειά του από διεπαγγελματική ομάδα τα μέλη της οποίας είχαν προσληφθεί για το πρόγραμμα και τα οποία είχαν μικρή ή καθόλου προηγούμενη εργασιακή εμπειρία. Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι για αρκετά από αυτά τα μέλη η εμπειρία είχε αποκτηθεί μέσω της προσφοράς εθελοντικής εργασίας στο Βαβέλ.

Οι δράσεις του έργου επεκτείνονταν σε όλες τις βαθμίδες πρόληψης (πρωτογενής, δευτερογενής και τριτογενής) και επικεντρώθηκαν σε 2 άξονες: α) στην ενδυνάμωση του τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο αναγνωρίζεται ως καθοριστικός προστατευτικός παράγοντας για την εκδήλωση ψυχικών διαταραχών σε παιδιά και εφήβους, β) στην αντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικής υγείας παιδιών μεταναστών ηλικίας 10-16 ετών μέσω της παροχής κατάλληλων θεραπευτικών παρεμβάσεων.

Η ενδυνάμωση του τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου οργανώθηκε μέσω της ανάπτυξης παρεμβάσεων σε τοπικό επίπεδο για την ενίσχυση της επικοινωνίας και της συνεργασίας των κοινοτικών πόρων καθώς και την συλλογική δράση της κοινότητας για την αντιμετώπιση κρίσιμων ζητημάτων, με

επίκεντρο την ψυχική υγεία των παιδιών, των εφήβων και των οικογενειών τους. Ο σχεδιασμός των δράσεων επικεντρώθηκε στην ενίσχυση των περιβαλλοντικών συστημάτων των παιδιών, μέσω της ενίσχυσης και υποστήριξης του οικογενειακού, σχολικού και κοινοτικού περιβάλλοντος των παιδιών αλλά και στην ενίσχυση των ίδιων των παιδιών. Βασικό στοιχείο του έργου αποτέλεσε η δημιουργία δικτύων και η πολύπλευρη συνεργασία με φορείς, συλλογικότητες και άτομα που δρουν στην ευρύτερη περιοχή της Κυψέλης και επιδιώκουν παρόμοιους στόχους. Η μεθοδολογία σχεδιασμού των δράσεων στηρίχθηκε στις αρχές της κοινοτικής εργασίας και της ενδυνάμωσης του δυναμικού της κοινότητας (βλ. μεθοδολογία του προγράμματος)

Η αντιμετώπιση των προβλημάτων ψυχικής υγείας παιδιών μεταναστών οργανώθηκε μέσα στο πλαίσιο λειτουργίας του Κ.Η. Βαβέλ, το οποίο διαθέτει την εμπειρία στην εργασία με μετανάστες. Την ευθύνη για την υποδοχή και την παροχή των ενδεδειγμένων θεραπευτικών παρεμβάσεων σε παιδιά ηλικίας 10-16 ετών και των οικογενειών τους είχε η κλινική ομάδα του “10/16”.

Η παρούσα αναφορά στοχεύει στην αποτίμηση και αξιολόγηση των 2 χρόνων λειτουργίας του έργου. Θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματά του σε σχέση με τους αρχικούς στόχους που τέθηκαν κατά την εκκίνησή του (βλ. logical Framework), οι βασικές επιτυχίες του αλλά και οι περιορισμοί του. Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων θα επικεντρωθεί σε 3 άξονες, οι οποίοι αποτέλεσαν τον βασικό κορμό των δράσεων του προγράμματος. Πρόκειται για τις παρεμβάσεις που αφορούν στην εργασία με α) τις σχολικές κοινότητες, β) το σύνολο των κοινοτικών πόρων της περιοχής της Κυψέλης και γ) τα παιδιά μεταναστών ηλικίας 10-16 ετών και τις οικογένειές τους.

Η αξιολόγηση του προγράμματος λαμβάνει υπόψη τρεις παραμέτρους: τη διαδικασία/ μεθόδους υλοποίησης του προγράμματος, τα αποτελέσματα των δράσεων/παρεμβάσεων και γ) το βαθμό επίτευξης των επιδιωκόμενων στόχων.

Ειδικόί Στόχοι 2 & 3: Δραστηριοποίηση και υποστήριξη σχολικών πόρων κατά το Α' έτος εφαρμογής του έργου

Η ανάπτυξη μεθοδολογίας επαφής με τις σχολικές μονάδες με στόχο την διερεύνηση των αναγκών και την υποστήριξή τους αποτέλεσε κεντρικό άξονα του έργου κατά το α' έτος υλοποίησής του. Η κινητοποίηση της ομάδας του “10/16” ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητική, καθώς σε λιγότερο από 8 μήνες είχε επιτύχει συναντήσεις με όλα σχεδόν τα σχολεία της περιοχής της Κυψέλης.

Πίνακας 1. Ενέργειες προσέγγισης σχολείων της Κυψέλης για διερεύνηση αναγκών των σχολικών κοινοτήτων (Οκτώβριος 2011-Μάιος 2012)

Είδος Δράσεων	Συνολικός Αριθμός Διευθυντών	Ποσοστό
Τηλεφωνικές επαφές με διευθυντές Δημοτικών και Γυμνασίων	36 διευθυντές Δημοτικών 6 διευθυντές Γυμνασίων	100%
Συναντήσεις με διευθυντές Δημοτικών και Γυμνασίων	32 διευθυντές Δημοτικών 6 διευθυντές γυμνασίων	85% 100%

Οι συναντήσεις με τις διευθύνσεις των σχολείων είχαν ως στόχο την ενημέρωση για το πρόγραμμα “10/16” και τη συγκέντρωση πληροφοριών για τις ανάγκες της σχολικής κοινότητας και τα δίκτυα

συνεργασίας των σχολείων. Από τα στοιχεία μπορούμε να συμπεράνουμε πως η ανταπόκριση των σχολείων της περιοχής ήταν μεγάλη.

Πίνακας 2. Απαντητικότητα των σχολείων της Κυψέλης ύστερα από τις ενέργειες προσέγγισης του προγράμματος “10/16”

Συνολικός αριθμός σχολείων που εκδήλωσαν ενδιαφέρον για συνεργασία	Συγκεκριμένο αίτημα για συνεργασία με το πρόγραμμα “10-16”	Αριθμός αιτημάτων
35 δημοτικά και Γυμνάσια	17 δημοτικά 4 Γυμνάσια	<u>Δημοτικά:</u> 21 αιτήματα από 13 σχολεία <u>Γυμνάσια:</u> 6 αιτήματα από 4 σχολεία

Το είδος των αιτημάτων που προήλθαν από τα σχολεία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αφορούσαν στην συντριπτική πλειοψηφία τους την ανάγκη υποστήριξης των εκπαιδευτικών στις απαιτήσεις του ρόλου τους ενώ ακολούθησαν σε συχνότητα αιτήματα για παρεμβάσεις στα ίδια τα παιδιά στο πλαίσιο της σχολικής τάξης .

Κατά το α΄ χρόνο εφαρμογής του προγράμματος οι παρεμβάσεις δραστηριοποίησης και υποστήριξης των σχολικών κοινοτικών πόρων ήταν ποικίλες και μπορούν να χωριστούν σε 3 κατηγορίες: α) παρεμβάσεις σε εκπαιδευτικούς, β) παρέμβαση σε σύλλογο γονέων και γ) πρόγραμμα παρέμβασης σε τάξη. Οι παρεμβάσεις απευθύνθηκαν σε 13 σχολεία από το σύνολο των 35 σχολείων που είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον για συνεργασία (ποσοστό 40%)

Οι παρεμβάσεις σε εκπαιδευτικούς αποτέλεσαν το μεγαλύτερο ποσοστό των παρεμβάσεων στην εργασία με τις σχολικές κοινότητες κατά τον α΄ χρόνο εφαρμογής του προγράμματος καθώς 122 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συμμετείχαν σε 5 διαφορετικού τύπου παρεμβάσεις.

Πίνακας 3. Παρεμβάσεις σε εκπαιδευτικούς κατά το α΄ έτος του έργου

Είδος παρέμβασης	Αριθμός συμμετεχόντων	Διάρκεια παρέμβασης
Ομαδικές παρεμβάσεις σε εκπαιδευτικούς	15	Νοέμβρης 2011-Ιούνιος 2012
Ατομική συμβουλευτική	11	Νοέμβρης 2011-Ιούνιος 2012
Παρεμβάσεις σε συλλόγους διδασκόντων	48	21 συναντήσεις
Βιωματικά σεμινάρια	41	2 σεμιναριακοί κύκλοι
Συνάντηση με διευθυντές Γυμνασίων	7	1 συνάντηση
Σύνολο:	122	

Η επικέντρωση στις ανάγκες των εκπαιδευτικών είναι αποτέλεσμα αφενός της εκτίμησης αναγκών των σχολικών κοινοτήτων που είχε προηγηθεί αφετέρου των περιορισμών που προέκυψαν στην υλοποίηση παρεμβάσεων στους μαθητές εντός των σχολικών μονάδων.

Η αξιολόγηση των παρεμβάσεων στους εκπαιδευτικούς έγινε στο τέλος του πρώτου σχολικού έτους με μικτή μεθοδολογική προσέγγιση, ποσοτικά μέσω της χορήγησης ερωτηματολογίου ικανοποίησης, ποιοτικά μέσω της διεξαγωγής δύο focus groups κατά την ολοκλήρωση της σχολικής χρονιάς. Η

αποτελεσματικότητα των δράσεων επιβεβαιώθηκε μέσω της υψηλής ικανοποίησης των εκπαιδευτικών (δείκτης υποκειμενικής αποτελεσματικότητας) ενώ τα focus group ανέδειξαν κοινές θεματικές ως προς την ανάγκη υποστήριξης των εκπαιδευτικών στο πολύπλοκο έργο τους (βλ. αποτελέσματα focus group, ετήσια τεχνική αναφορά προόδου)

Μόνο ένα πρόγραμμα παρέμβασης άμεσα από την ομάδα του “10/16” και με ομάδα – στόχο τους ίδιους τους μαθητές κατέστη εφικτό να ολοκληρωθεί κατά τη διάρκεια του α’ έτους. Επρόκειτο για πρόγραμμα πρόληψης σε συνεργασία με το ΚΕΘΕΑ.

Πίνακας 4. Παρεμβάσεις σε μαθητές Γυμνασίου στο χώρο του σχολείου κατά το α’ έτος εφαρμογής του προγράμματος

Είδος παρέμβασης	Αριθμός συμμετεχόντων	Διάρκεια της παρέμβασης
Πρόγραμμα παρέμβασης σε συνεργασία με το ΚΕΘΕΑ	64	Δεκέμβριος 2011- Μάρτιος 2012

Μία μόνο συνάντηση με σύλλογο γονέων κατέστη δυνατή κατά τη διάρκεια του α’ έτους, όπου συζητήθηκε η δυνατότητα υποστήριξης των γονέων και συνεργασίας για την επόμενη σχολική χρονιά.

Κύρια ευρήματα κατά τον α’ χρόνο εργασίας με τους σχολικούς κοινοτικούς πόρους

- Το “10/16” επέδειξε ιδιαίτερη εξωστρέφεια στην επαφή με τις σχολικές κοινότητες κατά τον πρώτο χρόνο εφαρμογής του. Προσεγγίστηκαν όλα τα δημοτικά και Γυμνάσια της Κυψέλης προκειμένου να γίνει γνωστό το πρόγραμμα και να εκτιμηθούν οι ανάγκες των σχολικών κοινοτήτων.
- Μεγάλος αριθμός σχολείων ανταποκρίθηκε εκφράζοντας επιθυμία για συνεργασία, αίτημα που απαντήθηκε σε ποσοστό 40% επί του συνόλου των αιτημάτων κατά τη διάρκεια της χρονιάς. Το ποσοστό αυτό μπορεί να αξιολογηθεί ως ιδιαίτερα υψηλό αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες δράσεις αποτέλεσαν ένα μόνο κομμάτι των δράσεων του προγράμματος.
- Δυσκολίες αντιμετωπίστηκαν σε σχέση με την πραγματοποίηση παρεμβάσεων στους μαθητές στο σχολικό πλαίσιο. Οι δυσκολίες σχετίζονταν με την μεγάλη καθυστέρηση χορήγησης σχετικής άδειας από το Υπουργείο Παιδείας αλλά και από αντιστάσεις που παρουσιάστηκαν από το ενδοσχολικό περιβάλλον απέναντι σε διαδικασίες που θα απλοποιούσαν την εισαγωγή παρεμβάσεων. Αποτέλεσμα των προαναφερθεισών δυσκολιών ήταν η ελάχιστη επίτευξη του αρχικού στόχου για παρεμβάσεις στους μαθητές στο σχολικό περιβάλλον. Η ομάδα του “10/16” αποφάσισε να τροποποιήσει αυτό τον αρχικό στόχο, δίνοντας έμφαση στην εργασία με τους εκπαιδευτικούς και στην ενίσχυση των δεξιοτήτων τους προκειμένου να εφαρμόσουν και να αξιοποιήσουν οι ίδιοι στη σχολική τάξη τεχνικές που θα προάγουν την ψυχική ανθεκτικότητα των μαθητών τους.

- Οι ενέργειες προσέγγισης και υποστήριξης των σχολικών κοινοτήτων έκαναν γνωστό το “10/16” και κινητοποίησαν παραπομπές παιδιών από τα σχολεία με τα οποία το έργο είχε συνεργασία κατά τη διάρκεια του έτους. Το 79% επί του συνόλου των παραπομπών που δέχθηκε το έργο από σχολεία στο τέλος του α’ έτους υλοποίησής του ήταν από σχολεία με τα οποία είχε συνεργασία.

Β’ έτος εφαρμογής του έργου

Κατά το 2^ο έτος υλοποίησης του “10/16” επαναλήφθηκε η προσέγγιση των σχολείων για τον επαναπροσδιορισμό των αναγκών τους και την συνέχιση της συνεργασίας με το έργο. Κατά το α’ έτος του έργου, αφού ολοκληρώθηκε η επαφή και η καταγραφή αναγκών όλων των σχολικών κοινοτήτων, ορίστηκαν σχολεία πρώτης και δεύτερης προτεραιότητας ως προς τις ανάγκες υποστήριξής τους. Τα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν σχετίζονταν με το ποσοστό αλλοδαπών μαθητών του κάθε σχολείου και της διαθεσιμότητας των εκπαιδευτικών για συνεργασία. Η επικέντρωση αυτή κρίθηκε απαραίτητη προκειμένου να γίνουν πιο ουσιαστικές και στοχευμένες παρεμβάσεις σε σχολικές κοινότητες που είχαν την ανάγκη αλλά και την επιθυμία συμμετοχής σε μία προσπάθεια δικτύωσης και κοινής προσπάθειας για την ενδυνάμωση του σχολικού περιβάλλοντος.

Η δράση του “10/16” κατά το 2ο έτος επικεντρώθηκε σε 18 σχολεία, 12 δημοτικά και 6 Γυμνάσια. Τα αιτήματα που εκφράστηκαν από τις σχολικές κοινότητες ήταν αριθμητικά λιγότερα από την α’ χρονιά (9 αιτήματα έναντι 25 αιτημάτων) και ικανοποιήθηκαν σε ποσοστό 100%. Ο συνολικός αριθμός των εκπαιδευτικών που επωφελήθηκαν από τις δράσεις του έργου ανήλθε σε 97 άτομα. Επιπλέον, παρεμβάσεις δέχθηκαν 17 σχολικοί ψυχολόγοι, 10 γονείς και 44 μαθητές δημοτικού.

Πίνακας 5. Αριθμός επωφελούμενων ανά είδος παρεμβάσεων κατά το β’ έτος υλοποίησης του έργου

Επωφελούμενοι	Είδος παρεμβάσεων	Αριθμός συμμετεχόντων
Διευθυντές	Ομάδα διευθυντών	6
	Ημερίδα διευθυντών δημοτικών σχολείων	70
Εκπαιδευτικοί	Συμβουλευτική σε εκπαιδευτικούς	10
	Εκπαίδευση εκπαιδευτικών και σχολικών ψυχολόγων στο βιωματικό εργαστήριο « Τα φιλαράκια » για τη βελτίωση της ψυχικής ανθεκτικότητας σε παιδιά 9-12 ετών	23
Άλλοι παράγοντες του σχολείου	Συνάντηση ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σχολικών ψυχολόγων	14
	Εκδήλωση σε Γυμνάσιο σε συνεργασία με σύλλογο γονέων	10
Μαθητές	Παρέμβαση « Εγώ κι εσύ, εδώ κι εκεί » σε μαθητές Στ’ τάξης δημοτικού σχολείου	30
	Παρέμβαση « Ανακαλύπτοντας το θησαυρό που κρύβουμε μέσα μας » σε μαθητές της Γ’ τάξης δημοτικού σχολείου	14
	Σύνολο:	177

Κύρια ευρήματα κατά τον β' χρόνο εργασίας με τους σχολικούς κοινοτικούς πόρους

- Από τα στοιχεία παρατηρείται ότι η επικέντρωση του προγράμματος συνέχισε προς την κατεύθυνση της παροχής ενημέρωσης, εκπαίδευσης και υποστήριξης κυρίως των εκπαιδευτικών.
- Ο αριθμός των συμμετεχόντων σε δράσεις που αφορούσαν τους σχολικούς κοινοτικούς πόρους ήταν ελάχιστα μικρότερος σε σχέση με το α' έτος, παρά την επικέντρωση του προγράμματος σε μικρότερο αριθμό σχολείων. Το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να ερμηνευθεί λόγω της κινητοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού των σχολικών κοινοτήτων για συμμετοχή, παρά το μικρότερο αριθμό των συνολικών παρεμβάσεων.
- Η συμμετοχή των διευθυντών σε ομαδική παρέμβαση υπήρξε εξαιρετικής σημασίας, καθώς μπορούμε να υποθέσουμε πως συνδέεται με μία μεγαλύτερη κινητοποίηση της θεσμικής πλευράς των σχολείων. Η αξιολόγηση της ομάδας από τους συμμετέχοντες επικεντρώθηκε στα οφέλη που αποκόμισαν για τη διαχείριση των δυσκολιών του ρόλου τους, τη διαχείριση κρίσεων στο σχολείο και την αποτελεσματική επικοινωνία με διευθυντές άλλων σχολείων. Σε ανοιχτές ερωτήσεις για τα οφέλη της συμμετοχής τους στην ομάδα οι συμμετέχοντες έδωσαν έμφαση στην ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών ανάμεσα στα μέλη της ομάδας καθώς και στην υποστήριξη που έλαβαν από τους συντονιστές. Η αξιολόγηση της συμμετοχής στην ομάδα διευθυντών καταδεικνύει τη σημασία της δικτύωσης και αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς με στόχο την ενίσχυσή τους στο ρόλο τους και την κατάλληλη διαχείριση των ποικίλων θεμάτων που αναδεικνύονται στο σχολικό πλαίσιο.

Focus Groups Εκπαιδευτικών για τα έτη 2012 και 2013

Στο πλαίσιο της ποιοτικής αξιολόγησης της δουλειάς με τα σχολεία διενεργήθηκαν κατά τη διάρκεια των δύο ετών υλοποίησης του προγράμματος "10/16" τρία focus groups με εκπαιδευτικούς από σχολεία με τα οποία είχε συνεργασία κατά τη διάρκεια της χρονιάς η ομάδα του "10/16". Αν και η σύνθεση των μελών που συμμετείχαν στις τρεις αυτές ομαδικές συζητήσεις ήταν τελείως διαφορετική κάθε φορά, υπήρξε μια σημαντική κοινή θεματική: Η συνολική ικανοποίηση που νοιώθουν οι εκπαιδευτικοί από τη συνεργασία τους με την ομάδα του "10/16", ανεξαρτήτως της βαθμίδας εκπαίδευσης και του είδους της συνεργασίας που είχαν με το έργο. Αυτό που σε όλες τις περιπτώσεις αναφέρεται ως πιο χρήσιμο είναι η έγκαιρη ανταποκριτικότητα των επαγγελματιών, η αίσθηση ότι οι εκπαιδευτικοί υποστηρίζονται στο ρόλο τους, αλλά και στη διαχείριση δύσκολων περιστατικών μέσα στην τάξη. Σημαντικό επίσης θεωρούν οι εκπαιδευτικοί το γεγονός ότι υπάρχει μια εξειδικευμένη υπηρεσία για μετανάστες, η οποία μπορεί να τους παρέχει τεχνογνωσία, αλλά και πόρους στους οποίους διαφορετικά δε θα είχαν πρόσβαση (π.χ. διερμηνείς). Μια άλλη κοινή θεματική για όλα τα focus group ήταν οι εκτενείς αναφορές στα εμπόδια που θέτει η κρατική γραφειοκρατία στην εκπόνηση προγραμμάτων εντός των σχολείων, αλλά και στη διαχείριση συγκεκριμένων περιστατικών. Όλοι συμφωνούν πως υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις στο θεσμικό

πλαίσιο που διέπει το εκπαιδευτικό σύστημα και πως ένας φορέας σαν το Βαβέλ μπορεί να διαδραματίσει ρόλο στην μερική έστω κάλυψη αυτού του κενού.

Υπήρχαν όμως και κάποιες διαφορές ανάμεσα στις θεματικές που προέκυψαν το πρώτο και το δεύτερο έτος. Η σημαντικότερη είναι πως το πρώτο έτος οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι συμμετείχαν αναφέρθηκαν εκτενώς σε ζητήματα που αφορούσαν τις δικές τους ανάγκες για υποστήριξη καθώς και σε ζητήματα που αφορούσαν τον προσδιορισμό του δικού τους ρόλου. Αντίθετα, το δεύτερο έτος εστίασαν σχεδόν αποκλειστικά σε μεμονωμένα πολύ δύσκολα κλινικά περιστατικά τα οποία αντιμετώπισαν σε συνεργασία με το "10/16" κατά τη διάρκεια της χρονιάς. Η διαφορά αυτή δεν μπορεί να οφείλεται στο είδος της συνεργασίας που υπήρξε με το έργο, καθώς και τις δύο χρονιές υπήρξε συνεργασία για μεμονωμένα περιστατικά, ενώ τη δεύτερη ήταν αυξημένες και οι παρεμβάσεις που έγιναν στη σχολική κοινότητα (εκπαίδευση, υποστηρικτικές ομάδες, κτλ). Αυτό που πιστεύουμε πως άλλαξε από τον ένα χρόνο στον άλλο είναι η πολυπλοκότητα και η σοβαρότητα των περιστατικών που αντιμετωπίζουν οι δάσκαλοι. Με λίγα λόγια, όσο βαθιάει η κρίση στην Ελλάδα τα προβλήματα Ελλήνων και μεταναστών μαθητών θα αυξάνονται, όπως θα αυξάνεται και η ανάγκη υποστήριξης των εκπαιδευτικών. Η δε ανασφάλεια που υπάρχει στο χώρο της εκπαίδευσης (αξιολόγηση εκπαιδευτικών, συγχώνευση σχολείων, κατάργηση οργανικών θέσεων εργασίας, κτλ.) σε συνδυασμό με την ανασφάλεια που υπάρχει στις δομές ψυχικής υγείας (υποχρηματοδότηση, απολύσεις, κτλ.) φέρνει τους εκπαιδευτικούς αντιμετώπους με μια αίσθηση μοναξιάς και απόγνωσης απέναντι στο έργο που έχουν να συντελέσουν, ιδιαίτερα σε ευαίσθητες κοινωνικοδημογραφικά περιοχές όπως είναι η Κυψέλη. Είναι χαρακτηριστικό πως κατά τη διεξαγωγή και των τριών focus group, όλοι οι εκπαιδευτικοί ρώταγαν: «Θα υπάρχει το Βαβέλ του χρόνου;»

Στη συνέχεια παρατίθενται οι αξιολογήσεις των focus group κάθε έτους χωριστά.

2012: Αξιολόγηση του σχολικού έτους 2011-2012

Στο τέλος της σχολικής χρονιάς διενεργήθηκαν δύο ομαδικές συναντήσεις (focus groups) έτσι ώστε να διερευνηθεί η αποτελεσματικότητα της συνεργασίας με τα σχολεία αλλά και η ικανοποίηση των εκπαιδευτικών από τη συνεργασία με το Βαβέλ και το "10/16". Προσκλήθηκαν σε αυτά όλοι οι καθηγητές και δάσκαλοι από δημοτικά και γυμνάσια στα οποία υπήρξε συνεργασία με οποιαδήποτε μορφή με το έργο (παραπομπή περιστατικών, ομαδικές παρεμβάσεις σε καθηγητές/δασκάλους, ατομικές συμβουλευτικές με καθηγητές/δασκάλους, παρεμβάσεις σε παιδιά σε συνεργασία με άλλους φορείς, παρέμβαση στην κρίση, εκδηλώσεις, κτλ.).

Τα focus group διενεργήθηκαν από δύο μέλη της ομάδας εσωτερικής αξιολόγησης κάθε φορά και διήρκεσαν περίπου 1,5 ώρα το καθένα. Την οργάνωσή τους είχε αναλάβει η ομάδα του "10/16". Οι συναντήσεις έλαβαν χώρα στο χώρο του 150^{ου} Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, στις 26 και 27 Ιουνίου 2012. Οι ομάδες ηχογραφήθηκαν και έγινε απομαγνητοφώνηση από εξωτερικό συνεργάτη του Βαβέλ. Η μέθοδος ανάλυσης που ακολουθήθηκε ήταν η ποιοτική θεματική ανάλυση και των δύο απομαγνητοφωνημένων κειμένων. Χρησιμοποιήθηκε ο ίδιος οδηγός ερωτήσεων και για τα δυο focus group.

Μερικά στοιχεία για τη σύνθεση και το πλαίσιο των focus group

Στην πρώτη συνάντηση προσήλθαν αρχικά έντεκα εκπαιδευτικοί από τέσσερα δημοτικά σχολεία, ενώ στη δεύτερη προσήλθαν έξι εκπαιδευτικοί από τρία δημοτικά σχολεία. Να σημειωθεί ότι παρ' όλη τη γραπτή και προφορική εξήγηση της διαδικασίας υπήρξαν παρανοήσεις από τους διευθυντές με αποτέλεσμα να προσέλθουν άνθρωποι που δεν είχαν επαφή πρωτότερη με το Βαβέλ ή και να νομίσουν κάποιοι πως θα παρακολουθούσαν κάποιο εκπαιδευτικό σεμινάριο. Αυτοί αποκλείστηκαν από τη διαδικασία. Επίσης στην αρχή της πρώτης από τις δύο συναντήσεις κάποιοι από τους εκπαιδευτικούς εξέφρασαν αντιρρήσεις για το ότι δεν συντόνιζαν τη συζήτηση άτομα που οι ίδιοι γνώριζαν και είχαν συνεργασία. Φαίνεται πως η διαδικασία μιας αξιολόγησης όσο και αν αυτή υποστηριζόταν από τους εργαζόμενους του Βαβέλ, αποτελεί πάντοτε παράγοντα άγχους για τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι ένοιωθαν την ανάγκη να «υπερασπιστούν» τους εργαζόμενους του Βαβέλ απέναντι στην ομάδα αξιολόγησης. Τελικά, το κομμάτι αυτό της συζήτησης δεν ηχογραφήθηκε και η δασκάλα που είχε τις περισσότερες αντιρρήσεις αποχώρησε. Έτσι, η ομάδα αυτή αποτελείτο από 10 συμμετέχοντες.

Αν και υπήρξαν οι παραπάνω δυσκολίες, το σημαντικό στοιχείο που προκύπτει από τη δυναμική της προσέλευσης των εκπαιδευτικών, αλλά και από τα στοιχεία που προκύπτουν από την ποιοτική ανάλυση του περιεχομένου των συζητήσεων είναι η μεγάλη δίψα των εκπαιδευτικών για ενημέρωση και υποστήριξη, ιδιαίτερα σε ένα τόσο δύσκολο κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον όπως είναι η Κυψέλη.

Αποτελέσματα

Focus Group 1 και 2: Κοινές θεματικές

Οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται υποστήριξη: Η κύρια θεματική που προέκυψε και από τις δύο ομαδικές συζητήσεις ήταν η ανάγκη των εκπαιδευτικών για στήριξη στο έργο τους αλλά και στο ρόλο που καλούνται να παίξουν στο σχολείο. Όπως πολύ χαρακτηριστικά ανέφεραν δύο από τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς:

«Τελικά φαίνεται ότι εμείς θέλουμε πολύ περισσότερη βοήθεια από τους μαθητές μας»,

«Θέλουμε ψυχολογική στήριξη εμείς για να μπορέσουμε να το διαχειριστούμε»,

«...καταλαβαίνω ότι πάνω στις δυσκολίες που είχα και [στις] κρίσεις και ήθελα μια βοήθεια, τίποτα δεν μπορούσε να βοηθήσει σε σχέση με το παιδί, καμία οδηγία...[Με βοηθούσε] να ασχοληθεί μαζί μου, τι εγώ θεωρώ πρόβλημα, γιατί ήταν πρόβλημα, γιατί εγώ συγκύστηκα έτσι...»

Πολλοί συμμετέχοντες ανέφεραν πως νοιώθουν συχνά αδύναμοι και σίγουρα απροετοίμαστοι («...κι εμείς και οι συνάδελφοι...έχουμε ελλείμματα πολλά..»), μπροστά στις προκλήσεις της δουλειάς με τους ευάλωτους πληθυσμούς του κέντρου της Αθήνας. Για παράδειγμα ένας δάσκαλος ανέφερε σχετικά με την εμπειρία του με παιδιά που έχουν υποστεί κακοποίηση: «...νοιώθω ότι δεν ήξερα πως,

ακόμα και το συναισθηματικό, πόσο μπαίνεις μέσα, υποχρεωτικά, και το βιώνεις και φωνάζεις και..αλλά κατάλαβα δε βοηθάς έτσι...» Φαίνεται λοιπόν πως ένα από τα κυριότερα οφέλη που αποκόμισαν οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί από τη συνεργασία τους με το Βαβέλ και το “10/16” ήταν πως ένιωσαν υποστηριγμένοι, ένιωσαν πως έχουν μια διεύθυνση για τις αγωνίες και τις απορίες τους:

«...θα θέλαμε λίγο πιο πολύ Βαβέλ στα σχολεία μας...αλλά με έναν τρόπο, όπως το έχουμε κάνει μέχρι τώρα ...να μπει στη λογική και να δουλέψει πρώτα με εμάς, να μας υποστηρίξει, να μας χαλαρώσει, να μιλήσουμε γι’ αυτή τη δουλειά μας...», και

«...ένοιωθα ότι έχω ένα κοινωνικό κομμάτι που πρέπει να λύσω σε αυτό το σχολείο και να πλεύσω. Σε αυτό το κομμάτι με βοήθησε πολύ το Βαβέλ.»

Μάλιστα ζητούν ακόμα περισσότερη υποστήριξη και πολλοί από αυτούς ανέφεραν πως τελικά ένιωσαν να ωφελούνται και οι μαθητές τους: *«Στηρίχθηκα εγώ για να καταφέρω να στηρίξω τα παιδιά».*

«Τελικά δεν είμαι μόνο δάσκαλος»: Κοινή θεματική επίσης υπήρξε η διαπίστωση από μέρους των συμμετεχόντων ότι ο ρόλος τους δεν περιορίζεται μόνο στο να διδάξουν το αντικείμενό τους στους μαθητές τους, αλλά καλούνται και να λειτουργήσουν υποστηρικτικά και επανορθωτικά σε ζητήματα που δεν αφορούν την εκπαιδευτική διαδικασία: *«Λίγο σε τέτοιες τάξεις ξεφεύγεις από το ρόλο του δασκάλου και μπερδεύεσαι και χάνεσαι και κάποιος πρέπει να σε βάλει λίγο στο ότι ο ρόλος σου είναι αυτός...».*

Μίλησαν εκτενώς για συγκεκριμένες περιπτώσεις παιδιών με σοβαρά προβλήματα εκτός και εντός σχολείου (επιθετικότητα, επιλεκτική αλαλία, κακοποίηση, κτλ), η παρουσία των οποίων δυσκόλευε τη δουλειά μέσα στην τάξη, ενώ συχνά τους έφερνε στα όριά τους: *«...τι να πρωτοκοιτάξεις; Το μαθησιακό; Τι; Να μάθει να μιλάει Ελληνικά; Αμα σκοτώνονται στο σπίτι και άμα έχουν τέτοια προβλήματα...», «...μου έλεγε αν ακούσετε για κάποια δουλειά...είχε χάσει τους γονείς του...από ένα σημείο και μετά έβγαζε κάποια επιθετικότητα...τι να κάνω;».* Όσοι μίλησαν για αυτά τα περιστατικά, ανέφεραν πως μέσα από τη συνεργασία με το Βαβέλ μπόρεσαν να τα αντιμετωπίσουν καλύτερα ενώ παρατήρησαν και αλλαγές στη συμπεριφορά των παιδιών που λάμβαναν θεραπευτικές υπηρεσίες από το “10/16”.

Έλλειψη συνεργασίας και αντιστάσεις μέσα στο σχολείο: Οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί και στις δύο ομάδες μίλησαν για τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν στους συλλόγους διδασκόντων όταν προσπάθησαν να συζητήσουν την προτεινόμενη στήριξη από το Βαβέλ, αλλά και άλλες προτάσεις για συγκεκριμένες παρεμβάσεις στους ίδιους. Εκτός από ζητήματα που αφορούν στην απροθυμία συναδέλφων να αφιερώσουν χρόνο εκτός του ωραρίου τους, την έλλειψη ενδιαφέροντος, πολλοί ανέφεραν και παραδείγματα προκαταλήψεων. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια συναδέλφου που μετέφερε ένας από τους δύο άνδρες εκπαιδευτικούς: *«...και τι έγινε; Και τι θα ακούμε, αμερικανιές; Ας πούμε, τώρα θα καθόμαστε όλοι γύρω γύρω και θα κάνουμε ψυχανάλυση;»*

Μια εκπαιδευτικός όμως θεωρεί πως αξίζει τον κόπο η προσπάθεια μιας και *«...οι συνάδελφοι που είναι αρνητικοί σε όλες αυτές τις πρωτοβουλίες όταν βλέπουν μέσα στο σχολείο κάτι ανοίγεται και κάτι βοηθάει, νομίζω ότι κάποια στιγμή θα νοιώσουν και εκείνοι την ανάγκη να βοηθηθούν.»* ,

εκφράζοντας έτσι με τον καλύτερο τρόπο την αξία που έχει η επιμονή και η προσπάθεια στην προσέγγιση έστω και ενός εκπαιδευτικού.

Γραφειοκρατία: Ένα θέμα που απασχόλησε πολύ και τις 2 ομάδες ήταν ο ρόλος της γραφειοκρατίας έμμεσα και άμεσα στη δουλειά τους, αλλά και στη συνεργασία με το Βαβέλ και άλλους φορείς. Ένα από τα ζητήματα ήταν η επιβολή από το υπουργείο των φορέων συνεργασίας και η έλλειψη επιλογής φορέα με τον οποίο να συνεργάζονται. Ένα άλλο ζήτημα που προέκυψε ήταν η καταγγελία ενός εκ των καθηγητών για τη συνεργασία του σχολείου με το Βαβέλ, παρόλο που αυτή είχε περιοριστεί με τους καθηγητές και είχαν γίνει όλες οι απαραίτητες ενημερώσεις. Όλοι οι συμμετέχοντες εξέφρασαν την αγανάκτησή τους με τις συγκεκριμένες καταστάσεις και το συνέδεσαν με μια αυξημένη αντίσταση από μέρος κάποιων συναδέλφων τους να συμμετέχουν σε δράσεις που οργανώνονται από εξωσχολικούς φορείς.

Ικανοποίηση από τη συνεργασία με το Βαβέλ: Εμφανής ήταν η συνολική ικανοποίησή των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών από την παρουσία και την ανταποκριτικότητα του Βαβέλ στα αιτήματά τους για υποστήριξη και βοήθεια, ιδιαίτερα σε συγκεκριμένα περιστατικά παιδιών. Πολλοί εκπαιδευτικοί αισθάνθηκαν πως είναι μια διεύθυνση για στήριξη αλλά και εξεύρεση λύσεων. Τέλος, το πιο σημαντικό για όλους ήταν η διαθεσιμότητα των εργαζομένων στο “10/16” και η προθυμία να απαντήσουν στις εκφραζόμενες ανάγκες. Παραθέτουμε μερικά από τα πιο χαρακτηριστικά αυθόρμητα σχόλια των συμμετεχόντων:

«...με το Βαβέλ αυτό που μου άρεσε ήταν ότι υπήρχε προσωπική επαφή, δηλαδή επικοινωνία.

Μπορούσες να πάρεις τηλέφωνο και να πεις ότι εγώ έχω αυτό το θέμα.»

«...υπάρχει επικοινωνία, υπάρχει διάλογος, δηλαδή αν πάρεις τηλέφωνο και πεις θέλω να με βοηθήσετε για αυτό το πράγμα θα υπάρξει ανταπόκριση...»

«...ένοιωθα ότι η Βαβέλ είναι κάτι σαν άμεση δράση για το σχολείο μας, πραγματικά όσες φορές ζήτησα βοήθεια ανταποκρίθηκαν...»

«Εγώ τουλάχιστον φέτος νοιώθω πάρα πολύ κερδισμένη...Πέρασα πολύ δύσκολη χρονιά αλλά νοιώθω καλά.»

Focus Group 1: Επιπλέον θεματική

Περισσότερο Πλαίσιο: Στο πρώτο από τα δύο focus group προέκυψε από τη συζήτηση η ανάγκη για περισσότερες κατευθύνσεις και για συγκεκριμένους και επικοινωνήσιμους στόχους στις ομάδες υποστήριξης των εκπαιδευτικών, καθώς και μεγαλύτερη συχνότητα και σταθερότητα στις συναντήσεις. Όπως πολύ χαρακτηριστικά ανέφεραν τέσσερις από τους συμμετέχοντες:

«...αυτό το να βγει κάτι από μέσα είναι καλό πολλές φορές αλλά δεν βγαίνει πάντα. Μερικές φορές ίσως να θέλουμε να έρθει κάποιος να μας πει, αυτό θα κάνετε ας πούμε, για να υπάρξει μια κίνηση.»

«...δηλαδή, ωραία, να συναντηθούμε. Τι θα λέμε; Πως θα το λέμε;...δεν μπορέσαμε και εμείς να τους βοηθήσουμε να βρούμε τι θέλαμε...θεωρώ ότι μια τέτοια συνεργασία πρέπει να είναι πολύ συγκεκριμένη. Θέλουμε να μας βοηθήσετε σε αυτό το πράγμα.»

«Απ’ ότι κατάλαβα, υπάρχει μια λεπτή ισορροπία, κατά πόσο αυτό είναι καθοδηγούμενο ή είναι τελείως ελεύθερο και το διαμορφώνουμε εμείς. Αυτό είναι μια ισορροπία πολύ δύσκολη.»

«...δεν είχε μια τακτικότητα. Δηλαδή, κάθε φορά το ραντεβού ήταν κάτι που το ψάχναμε...λέγαμε την Τρίτη έχω εκείνο, έχω το άλλο, μας δημιουργούσε μια απίστευτη αναστάτωση, πως θα το χωρέσω αυτό το πράγμα τώρα πάλι...»

Η ανάγκη αυτή μπορεί να σχετίζεται με το ότι από τους εκπαιδευτικούς ίσως να δυσκολεύονταν να εκφράσουν κάποιο πιο συγκεκριμένο αίτημα και θα έβρισκαν αρχικά πιο χρήσιμη μια πιο καθοδηγούμενη προσέγγιση για να νοιώσουν πιο υποστηριγμένοι. Με τα λεγόμενα μιας δασκάλας: *«Αυτό λοιπόν το καταρχήν συμβόλαιο, το πως μπαίνουμε σαν ομάδα, αυτό δεν υπήρχε γιατί δεν το γνωρίζουμε, δεν το γνωρίζουν οι διευθυντές πολύ περισσότερο, αλλά και οι περισσότεροι συνάδελφοι.»*

Παρ’ όλα αυτά έβρισκαν τις συναντήσεις βοηθητικές και χρήσιμες, π.χ.: *«...όσες φορές πήγαμε και όσοι μείναμε είχαμε να πούμε ευτυχώς που έμεινα γιατί πάντα κάτι ουσιαστικό και καλό έβγαине. Δηλαδή πάντα βγαίναμε πιο ανακουφισμένοι...»*

Προτάσεις για το μέλλον/Ανάγκες

Όλοι οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί εξέφρασαν την ελπίδα ότι θα μπορούσαν να έχουν μια αυξημένη συνεργασία με -και υποστήριξη από- το Βαβέλ. Η πλειοψηφία νοιώθει πως θα χρειαστούν μεγαλύτερη υποστήριξη στο ρόλο τους και στην αντιμετώπιση συγκεκριμένων περιστατικών μέσα και έξω από την τάξη. Όσον αφορά τις συγκεκριμένες παρεμβάσεις ή τους στόχους τους δεν έγιναν αναφορές αλλά διαφαίνεται από το σύνολο της κουβέντας η ανάγκη για καλύτερη επικοινωνία μεταξύ των ίδιων των δασκάλων, καθώς και για τη διαχείριση συγκρούσεων εντός και εκτός της τάξης. Επίσης συχνά αναφέρθηκαν στη δυσκολία που έχουν να προσεγγίσουν τους γονείς. Κάποιοι μάλιστα πρότειναν να γίνουν εκδηλώσεις ή ομιλίες στις οποίες να προσέρχονται οι γονείς, παίρνοντας ως παράδειγμα μια ομιλία την οποία είχε οργανώσει το “10/16” και είχε επιτυχία. Επίσης κάποιοι εκπαιδευτικοί θα ήθελαν να έχουν περισσότερες πληροφορίες για την τύχη ή/και την εξέλιξη κάποιων παραπομπών. Τέλος, μέσα από την κουβέντα αρκετοί εκπαιδευτικοί ένιωσαν πως στο μέλλον ίσως ήταν πολύ χρήσιμη η δικτύωση και τακτική ανταλλαγή εμπειριών εκπαιδευτικών από διαφορετικά σχολεία με στόχο την ανταλλαγή γνώσεων, αλλά και της αλληλοϋποστήριξής τους. Αυτό φαίνεται πως ήταν και το μεγαλύτερο όφελος που αποκόμισαν από τη διαδικασία των focus group.

2013: Αξιολόγηση της σχολικής χρονιάς 2012-2013

Τον Ιούνιο του 2013 διενεργήθηκε ομαδική συζήτηση (focus group) με στόχο τη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας της συνεργασίας με τις σχολικές κοινότητες και την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών από τη συνεργασία με το πρόγραμμα “10/16”. Οι ομαδικές αυτές συζητήσεις, οι

οποίες έλαβαν χώρα και κατά την ολοκλήρωση του πρώτου χρόνου υλοποίησης του προγράμματος, έχουν επίσης χαρακτήρα εσωτερικής αξιολόγησης αλλά και βιωματικού κλεισίματος της σχολικής χρονιάς για τους εκπαιδευτικούς που υποστηρίχθηκαν με πολλαπλούς τρόπους από τους επαγγελματίες του προγράμματος. Στη συζήτηση προσκλήθηκαν όλοι οι εκπαιδευτικοί από δημοτικά και γυμνάσια με τα οποία υπήρξε συνεργασία (παραπομπή και διαχείριση συγκεκριμένων περιστατικών, ομαδικές και ατομικές υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε δασκάλους /καθηγητές/ διευθυντές, εφαρμογή και υποστήριξη προγραμμάτων όπως τα “Φιλαράκια”, κτλ). Το focus group διενεργήθηκε από ένα μέλος της ομάδας εσωτερικής αξιολόγησης και διήρκεσε περίπου 1,5 ώρα. Την οργάνωση είχε αναλάβει μέλος της ομάδας του “10/16”. Η συνάντηση έγινε στο χώρο του 150^{ου} Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, στις 17 Ιουνίου 2013. Η συνάντηση μαγνητοφωνήθηκε ενώ η απομαγνητοφώνηση έγινε από μέλος της ομάδας του “10/16”. Η μέθοδος ανάλυσης που ακολουθήθηκε ήταν η ποιοτική θεματική ανάλυση του απομαγνητοφωνημένου κειμένου.

Παρά το μεγάλο ενδιαφέρον για συμμετοχή, στη συνάντηση προσήλθαν 7 εκπαιδευτικοί. Ο κύριος λόγος για τη μειωμένη αυτή προσέλευση (σε σχέση με το πρώτο έτος) ήταν ότι η οργάνωση του focus group συνέπεσε χρονικά με μια περίοδο κατά την οποία το Υπουργείο Παιδείας έκανε ελέγχους και αξιολόγηση στα σχολεία με στόχο την συγχώνευση πολλών σχολικών μονάδων και τη μετακίνηση πολλών εκπαιδευτικών. Η αναστάτωση που προκλήθηκε στους εκπαιδευτικούς και κυρίως στους διευθυντές ήταν μεγάλη, με αποτέλεσμα να θεωρούμε επιτυχία τη συμμετοχή έστω και αυτών των επτά εκπαιδευτικών. Πέντε από τους συμμετέχοντες ήταν δάσκαλοι σε δημοτικά σχολεία και δύο ήταν διευθυντές γυμνασίων.

Αποτελέσματα: Κύριες Θεματικές που αναδείχθηκαν

Ανταποκριτικότητα και στήριξη: Η ικανοποίηση από την ομάδα του “10/16” : Η κύρια θεματική που προέκυψε ήταν η συνολική ικανοποίηση των εκπαιδευτικών από την παρουσία και την ανταποκριτικότητα των επαγγελματιών του «10-16» στα αιτήματα για υποστήριξη των ιδίων αλλά και των οικογενειών που παρέπεμπαν στο πρόγραμμα. Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών ένιωθαν πως το πρόγραμμα ήταν η καλύτερη διεύθυνση που είχαν για την επίλυση προβλημάτων και για την εξεύρεση λύσεων στα προβλήματα που αντιμετώπιζαν στο σχολείο γενικά και με συγκεκριμένες περιπτώσεις μαθητών ειδικότερα. Είναι χαρακτηριστικό πως κατά τη διάρκεια του focus group οι εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν εκτενώς σε πολλά περιστατικά με τα οποία ένιωθαν πως έχουν καλά αποτελέσματα, τα οποία οφείλονται στη συνεργασία με το “10/16”. Παραθέτουμε μερικά από τα πιο χαρακτηριστικά και αυθόρμητα σχόλια των συμμετεχόντων:

Ικανοποίηση:

«...[το Βαβέλ] είναι το μοναδικό που βρήκα που προσφέρει βοήθεια στο σχολείο... είναι σημαντικό ότι [είναι] δωρεάν για τους γονείς γιατί δεν έχουν [τη] δυνατότητα να ανταποκριθούν σε κάποιο ιδιωτικό κέντρο»

«...εγώ ένιωθα ένα στήριγμα, γιατί με τους μετανάστες που έρχονται από όλα τα μέρη τους κόσμου είναι δύσκολο. [Στο Βαβέλ τους συμπεριφέρονται] πως είναι η Χρυσή Αυγή, καμία σχέση! (γέλια από τους υπόλοιπους συμμετέχοντες). ...ένιωθα σιγουριά!»

«...οποιαδήποτε στιγμή έπαιρνα το Βαβέλ και έλεγα τι θα κάνω με αυτήν την περίπτωση και έχει σκάσει το κεφάλι μου, είχα κάποιον να μιλήσω και αυτό το θεωρώ πάρα πολύ σημαντικό...»

«Ένιωθα την ελευθερία να συζητήσω»

«...πήρα την αίσθηση ότι υπάρχει ένας χώρος στον οποίο λειτουργούν πράγματα με επαγγελματισμό, που το χρειαζόμαστε όλοι.»

«...αντί να πελαγοδρομώ [...] και να προσπαθώ για πάρα πολύ σοβαρά θέματα για τα οποία δεν τα ξέρω [...] δηλαδή είμαστε ανεπαρκείς και υπάρχει ένα κενό εκεί [...] και έρχεστε και το συμπληρώνετε εσείς. Αυτό πάρα πολύ με ανακούφισε.»

«Εμένα μου άρεσε πολύ αυτό που κάνατε και [συνεργαστήκατε] με το πανεπιστήμιο και εσείς ήσασαν ο συνδεδειγμένος κρίκος ανάμεσα στη θεωρία και στην πράξη και που ήρθαμε σε επαφή με αυτούς τους ανθρώπους [σ.σ. αναφορά στην εκπαίδευση και την εποπτεία για το πρόγραμμα «Φιλαράκια»]».

Θετικά αποτελέσματα:

«...εγώ άρχισα να συνεργάζομαι με το Βαβέλ φέτος. Είμαι ικανοποιημένος απ' ότι τελικά είχαν αποτέλεσμα. [παράδειγμα] σε μια περίπτωση, μπορέσαμε και είχε θετικά αποτελέσματα στο θέμα της συμπεριφοράς και την οικογενειακή συμπεριφορά και τη συμπεριφορά της μητέρας.....Μάλιστα είχα πετύχει τη μητέρα στο δρόμο [...] και είναι πάρα πολύ ευχαριστημένη.....»

«Νιώθω ότι [είναι βοηθητικό] το τηλέφωνο που θα κάνω, το σχεδιασμό που αποφασίστηκε και θα ακολουθήσω [στο ότι] μπόρεσα να δουλέψω ταυτόχρονα με την ομάδα [των παιδιών] και μάλιστα με ένα παιδί που ήταν αμίλητο»

«...κάποια πράγματα στην οικογένεια αλλάζουν...φαίνεται ότι κάτι γράφει»

Τα δύσκολα περιστατικά: Μεγάλη έμφαση έδωσαν οι εκπαιδευτικοί στις ατομικές και εξαιρετικά δύσκολες κλινικές περιπτώσεις παιδιών και οικογενειών τις οποίες έπρεπε να αντιμετωπίσουν κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς. Μεταξύ άλλων, αναφέρθηκαν περιστατικά επιλεκτικής αλαλίας, σχολικού εκφοβισμού, παραβατικότητας, κακοποίησης, οικογένειες που μετανάστευσαν κατά τη διάρκεια της χρονιάς, παιδιά που είναι λειτουργικά αναλφάβητα. Οι εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν εκτενώς στη βοήθεια που έλαβαν από την ομάδα του "10/16" με αυτά τα περιστατικά.

«[Ήταν] μεγάλη πολυτέλεια και επιτυχία η παρουσία μεταφραστή [σ.σ. διαμεσολαβητή], παιδοψυχιάτρου, μητέρας και δασκάλων στο σχολείο για μια από κοινού συνάντηση και ενημέρωση. Η μητέρα ήταν πολύ χαρούμενη για αυτή τη συνάντηση»

«[Συνεργαστήκαμε] σε 3-4 πολύ σημαντικές [περιπτώσεις], είχαν δύο θετικά [αποτελέσματα] με την έννοια ότι διατηρήθηκε μια επαφή με τους γονείς [σ.σ. με τους οποίους συνήθως δεν

υπάρχει καμία επαφή όταν τα παιδιά είναι στο Γυμνάσιο] και άρχισαν να το βλέπουν διαφορετικά και [μπορέσαμε] να συνεργαστούμε και με άλλους φορείς και όλα πήγαν καλά»

Στο πλαίσιο αυτών των δύσκολων περιστατικών τα οποία παρακολουθούνταν από τους επαγγελματίες του “10/16” ενώ παράλληλα υπήρχε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς, αναδείχθηκαν οι παρακάτω τρεις επιμέρους θεματικές:

Ανάγκη για ανατροφοδότηση: Κάποιοι από τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς ένιωθαν έντονη την ανάγκη για περισσότερες συναντήσεις στο πλαίσιο της παρέμβασης με τις οικογένειες των παιδιών που είχαν τις μεγαλύτερες δυσκολίες («...νομίζω ότι χάνεται η επαφή σε ένα μήνα...») καθώς και για μεγαλύτερη ανατροφοδότηση για την πορεία των περιστατικών που παραπέμπουν στο “10/16”. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω τρία παραδείγματα:

«Η κυρία που παρακολουθεί τη [μαθήτριά] με πήρε και μιλούσαμε 25 λεπτά, η οποία δε δούλευε εκείνη τη στιγμή και με πήρε από το σπίτι και με τόνωσε και εμένα γιατί μου είπε ότι το παιδί με αγαπάει και είναι σημαντικό να το ακούς, γιατί είχα φτάσει στο σημείο και έλεγα τι κάνω εγώ με αυτό το παιδί;»

«...κάποια στιγμή προς το τέλος της χρονιάς να κοιτάξουμε αυτήν την περίπτωση και να μας πείτε τι δεν πήγε καλά για να είμαστε προετοιμασμένοι για την επόμενη φορά.»

«...δε ξέρω ακριβώς στη συγκεκριμένη περίπτωση πώς λειτούργησε και πιθανόν η οικογένεια του κοριτσιού να είχε άρνηση να συνεργαστεί με το Βαβέλ»

Μη ρεαλιστικές προσδοκίες: Κάποιοι εκπαιδευτικοί εξέφρασαν προσδοκίες για αποτελέσματα τα οποία δεν ήταν ρεαλιστικά και ταυτόχρονα δείχνουν και μια δυσκολία κατανόησης των ζητημάτων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες στη χώρα. Για παράδειγμα, μια δασκάλα αναφέρθηκε σε δύο οικογένειες που παρέπεμψε στο “10/16” και δεν θεωρεί πως είχαν τα «αναμενόμενα αποτελέσματα» αφού θα ήθελε οι επαγγελματίες του “10/16” να έχουν πείσει τους γονείς των παιδιών, από το Αφγανιστάν, να μην τα στείλουν με ψεύτικο διαβατήριο στην Ευρώπη. Ένας άλλος καθηγητής θα ήθελε να πείσει το Βαβέλ να γίνουν δεκτά παιδιά σε υπηρεσίες που δεν τα δέχονται («*εδώ πρέπει το Βαβέλ να εκβιάσει τέτοιες καταστάσεις, να μπει στο ειδικό τμήμα [το παιδί]*»), τέλος μια τρίτη δασκάλα δεν καταλάβαινε γιατί οι γονείς δεν μαθαίνουν Ελληνικά και γιατί το “10/16” δεν τους πείθει να κάνουν μαθήματα.

Θεσμικές Ελλείψεις: Μια δεύτερη θεματική που αναδείχθηκε ήταν ο τρόπος με τον οποίο οι θεσμικές ελλείψεις εμποδίζουν τη δουλειά των εκπαιδευτικών σε όλα τα επίπεδα αλλά κυρίως την εργασία με συγκεκριμένα περιστατικά.

«...εγώ πιστεύω ότι είναι κλειστές οι πόρτες. Εάν δεν υπάρξει ένα σοβαρό πρόγραμμα μετάβασης από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο, δε θα μάθετε ποτέ [σ.σ. οι καθηγητές στο Γυμνάσιο] ότι εγώ προσωπικά η δασκάλα έκανα αυτό και αυτό [σ.σ. με κάποια παιδιά]...»

Όλοι ανεξαιρέτως οι εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν στην ανάγκη ύπαρξης μιας θεσμοθετημένης διαδικασίας μετάβασης από τη μια εκπαιδευτική βαθμίδα στην άλλη, όπου θα μπορούν να γνωστοποιούνται οι δυσκολίες αλλά και οι επιτυχίες της εργασίας των εκπαιδευτικών με τα παιδιά, καθώς και οι συνεργασίες με άλλους φορείς. Πολλοί νιώθουν πως το Βαβέλ είναι ένας φορέας που θα μπορούσε να διαδραματίσει αυτό το ρόλο, αφού το κράτος είναι απόν. Αναφέρθηκαν επίσης σε πολλές θεσμικές ελλείψεις αναφορικά με ζητήματα παιδικής προστασίας και εξέφρασαν ανησυχίες για το ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν οι εκπαιδευτικοί σε αυτήν τη διαδικασία.

Δυσκολίες επικοινωνίας εντός του σχολικού πλαισίου: Μέσα από την αφήγηση των ιστοριών για το πώς έφτασαν οι ίδιοι να συνεργάζονται με το “10/16” οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς ανέφεραν πως η πρώτη επαφή με το σχολείο ή τους διευθυντές τους είχε γίνει την περασμένη χρονιά, οι ίδιοι όμως δεν είχαν ενημερωθεί για το Βαβέλ. Επίσης, αναφέρουν πως συνάδελφοί τους στο ίδιο σχολείο μπορεί ακόμη να μη γνωρίζουν την ύπαρξη του “10/16” μολονότι έχουν γίνει προγράμματα υποστήριξης, εκπαίδευσης και ενημέρωσης. Κάποιοι το απέδωσαν σε αδιαφορία, κάποιοι νιώθουν πως πρέπει η ενημέρωση να έχει έναν θεσμικό χαρακτήρα (μέσω υπουργείου π.χ.). Όλοι πάντως ανέφεραν πως εκτός από την επικοινωνία της εμπειρίας που είχαν από το πρόγραμμα με ελάχιστους συναδέλφους, δεν έχουν συντελεστεί συζητήσεις εντός του σχολικού περιβάλλοντος προκειμένου να κοινοποιηθούν οι δράσεις (υποστηρικτικές και εκπαιδευτικές) που έχουν υλοποιηθεί.

Προτάσεις για το μέλλον: Οι πιο σημαντικές προτάσεις των εκπαιδευτικών αφορούσαν στην εμπλοκή του “10/16” στη μετάβαση μεταξύ των βαθμίδων εκπαίδευσης, μέσω της τεχνογνωσίας του σε διάφορα θέματα όπως π.χ. στη δημιουργία φακέλων, στη διαδικασία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για συγκεκριμένα περιστατικά. Οι εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν επίσης στη σημασία της πρόληψης, ειδικά σε ζητήματα κακοποίησης και παραβατικής συμπεριφοράς των εφήβων. Τέλος, ζήτησαν περισσότερη βοήθεια για την κατανόηση και διαχείριση περιστατικών παιδικής προστασίας.

Ειδικοί Στόχοι 1 & 4: Δραστηριοποίηση, υποστήριξη και αξιοποίηση κοινοτικών πόρων (πλην των σχολικών)

Η δραστηριοποίηση της κοινότητας προκειμένου να υποστηρίξει την ψυχική υγεία των παιδιών και των εφήβων μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό στόχο και ταυτόχρονα μια μέθοδο προς επίτευξη του στόχου αυτού. Για το λόγο αυτό η ανάπτυξη μεθοδολογίας επαφής με τις δομές και τους φορείς δημοσίου και ιδιωτικού τομέα που δραστηριοποιούνται στην Κυψέλη και τις όμορες περιοχές καθώς η διερεύνηση και αξιοποίηση του διαθέσιμου κοινωνικού κεφαλαίου αποτέλεσε κεντρικό άξονα του προγράμματος “10/16” στη διετή εφαρμογή του.

Συνοπτικά, η γενική μεθοδολογία που ακολούθησε το πρόγραμμα στην προσέγγιση της κοινότητας και στην εργασία με τους κοινοτικούς πόρους αφορά:

- την επαφή με άτομα/πρόσωπα κλειδιά της κοινότητας, φορείς, οργανισμούς κ.λ.π., εθελοντές
- την καταγραφή φορέων και κοινοτικών πόρων
- την δημιουργία δικτύου μέσω της δικτύωσης των δομών του κρατικού και του μη κερδοσκοπικού τομέα

Το Κέντρο Ημέρας «Βαβέλ» και το έργο “10/16” θεώρησαν κυρίως απαραίτητη την ενεργοποίηση των φορέων της πρωτοβάθμιας πρόληψης στην κατεύθυνση της δημιουργίας και λειτουργίας δικτύου με σκοπό την αντιμετώπιση των ψυχοκοινωνικών συνεπειών ιδιαίτερα σε αυτή την εποχή που η οικονομική και κοινωνική κρίση βαθαίνει.

Πίνακας 1. Επαφές στην κοινότητα κατά τη διάρκεια του “10/16”

Πόροι {πλην της εκπαίδευσης}	Άτομα-κλειδιά φορέων κ.τ.λ.	Φορείς-Οργανισμοί – δημόσιου και ιδιωτικού τομέα – Κυψέλης και όμορων περιοχών	Φορείς-Οργανισμοί δημόσιου και ιδιωτικού τομέα εκτός Κυψέλης και όμορων περιοχών	Εθελοντές για δραστηριότητες και κοινωνικές δράσεις (άτομα -φορείς)
Πολιτισμός	--	1	3	17 (11 άτομα – 6 φορείς)
Αθλητισμός	--	2	1	2 άτομα
Υγεία-Ψυχική υγεία	8	2	1	14 (9 άτομα – 5 φορείς)
Κοινωνική Πρόνοια	12	7	7	5 (2 άτομα – 3 φορείς)
Κοινωνική Αλληλεγγύη	10	6	12	8 (5 άτομα -3 φορείς)
Πρωώθηση στην απασχόληση	--	--	1	--

Κατά την διετή διάρκεια υλοποίησης του έργου και στο πλαίσιο της ευαισθητοποίησης των φορέων και της συνεχιζόμενης επαφής και ενημέρωσης προσώπων – κλειδιών της κοινότητας και των δομών, η διεπαγγελματική ομάδα πραγματοποίησε τις παραπάνω επαφές για την επίτευξη της διάχυσης της πληροφόρησης και την προσπάθεια της δημιουργίας συνοχής και δικτύωσης.

Ανταπόκριση των φορέων στη δημιουργία δικτύου

Από πολύ νωρίς ξεκίνησε η προσπάθεια κινητοποίησης φορέων και οργανισμών στην κατεύθυνση δημιουργίας δικτύου. Σκοπός του δικτύου είναι η αναζήτηση τρόπων ανάπτυξης κοινών δράσεων πρωτοβάθμιας πρόληψης και προαγωγής της ψυχικής υγείας αφού εκπονηθεί αντίστοιχη πολιτική. Επίσης η ανίχνευση και η καταγραφή των αναγκών, η κινητοποίηση και αξιοποίηση κοινοτικών πόρων και η προαγωγή της κουλτούρας, της αλληλεγγύης και της αλληλοβοήθειας, για την υποστήριξη των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού. Οι παρεμβάσεις του δικτύου αφορούν στις υλικές συνθήκες διαβίωσης {στέγαση, σίτιση, ρουχισμός}, τη φροντίδα της υγείας και της ψυχικής υγείας, την αποφυγή της σχολικής διαρροής, την ενδυνάμωση της ανθεκτικότητας ατόμων και οικογενειών, την ψυχαγωγία και τον πολιτισμό.

Πίνακας 2. Συναντήσεις του δικτύου (Δεκέμβριος 2011 – Μάιος 2013)

Συναντήσεις	Συμμετοχή σε %	Περιεχόμενο
Δεκέμβριος 2011	12/12 {100%}	Δέσμευση των συμμετεχόντων στη δημιουργία του δικτύου, κινητοποίηση πόρων, αναγνώριση ανάγκης δικτύωσης, έντυπο καταγραφής των φορέων που συμμετέχουν στο δίκτυο.
Φεβρουάριος 2012	11/12 {92%}	Ενημέρωση όλων των φορέων από τις πληροφορίες της καταγραφής, άξονες ενεργειών του δικτύου όπως παρεμβάσεις στη σχολική κοινότητα
Μάρτιος 2012	11/12 {92%}	Επικαιροποίηση του Οδηγού Υπηρεσιών -Έκδοση ΚΕΘΕΑ. Ανάληψη της καταγραφής των κοινοτικών πόρων από τους φορείς του δικτύου
Ιούνιος 2012	11/12 {92%}	Συμμετοχή των φορέων του δικτύου στην συζήτηση για τη δημιουργία κοινωνικού συνεταιρισμού περιορισμένης ευθύνης που σχεδιάζει το Κέντρο Ημέρας «Βαβέλ»
Ιούλιος 2012	8/13 {62%}	Απολογισμός για τις μέχρι τώρα συναντήσεις του δικτύου, καθορισμός ξεκινήματος τον Οκτώβριο του 2012
Οκτώβριος 2012	13/13 {100%}	Ενημέρωση όλων σχετικά με τις δυσκολίες που προέκυψαν στους φορείς, από τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες εξαιτίας της κρίσης. Συζήτηση για τους στόχους και τις δράσεις του δικτύου στην επόμενη χρονιά. Πρόταση για διοργάνωση ημερίδας των Διευθυντών Δημοτικών σχολείων σε συνεργασία με τους σχολικούς συμβούλους.
Νοέμβριος 2012	10/13 {77%}	<ul style="list-style-type: none"> • Προετοιμασία της ημερίδας των Διευθυντών Δημοτικών σχολείων και συνεργασία του «10/16» με την ΕΨΥΠΕ για την μεθοδολογία και τον τρόπο λειτουργίας των μικρών ομάδων κατά τη διάρκεια της ημερίδας • Πραγματοποίηση της ημερίδας στις 23 Νοεμβρίου 2012, με θέμα «Ανταλλαγή εμπειριών και πληροφοριών για την ανάπτυξη συνεργασίας δικτύου και σχολείων»
Δεκέμβριος 2012	7/13 {54%}	Απολογισμός και αξιολόγηση της ημερίδας των Διευθυντών Δημοτικών σχολείων: στους 100 καλεσμένους συμμετείχαν 70 Διευθυντές, ικανοποιητική η συμμετοχή, ο προβληματισμός και η συζήτηση. Ζητήθηκε η περαιτέρω συνεργασία και η υλοποίηση κοινών δράσεων.
Ιανουάριος 2013	12/13 {92%}	Συζήτηση για τον προσδιορισμό της ταυτότητας του δικτύου και των στόχων του.
Απρίλιος 2013	6/13 {46%}	Ενημέρωση από Βαβέλ για το ΤΟΠΕΚΟ {Τοπικές δράσεις κοινωνικής ένταξης για ευάλωτες ομάδες} που συμμετέχει το Κέντρο Ημέρας. Συζήτηση πρότασης σχολικών συμβούλων {προέκυψε από την ημερίδα}για τη διοργάνωση φεστιβάλ πρόληψης, μέσα στην επόμενη σχολική χρονιά. Συμμετοχή 2 εκπροσώπων του δικτύου στη συνάντηση με τον συντονιστή των σχολικών συμβούλων.
Μάιος 2013	6/13 {46%}	Focus group του δικτύου από την ομάδα μεθοδολογίας του έργου με στόχο την αξιολόγηση

Οι φορείς που συμμετείχαν στο δίκτυο, συνεργάστηκαν στη διάρκεια του έργου, σε διάφορα ζητήματα που απασχολούσαν κατά καιρούς έναν ή περισσότερους φορείς. Επίσης πολλές ήταν οι παραπομπές από τον έναν

φορέα στον άλλο στο πλαίσιο των συνεργασιών και των αλληλοενημερώσεων για δράσεις που ικανοποιούν ανάγκες παιδιών ή/και ενηλίκων της περιοχής.

Κατά γενική εκτίμηση και όπως αναφέρεται αναλυτικά και στην αξιολόγηση του focus group, η συνεργασία των φορέων αποτιμήθηκε ως θετική και συμφωνήθηκε να συνεχιστεί και μετά την ολοκλήρωση του έργου.

Από την ποιοτική εκτίμηση της συμμετοχής των φορέων στο δίκτυο η διεπαγγελματική ομάδα εκτιμά θετικά:

- την επίτευξη συνεργασίας με φορείς που καλύπτουν υλικές ανάγκες για τους εξυπηρετούμενους τόσο του Βαβέλ
- την κινητοποίηση ικανού αριθμού εθελοντών που εμπλέκονται σε δραστηριότητες για παιδιά του «10-16»
- την άμεση ανταπόκριση σε περιστατικά που βρέθηκαν σε κρίση

Ως προς την κινητοποίηση και αξιοποίηση **εθελοντών**, κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας το “10/16” συνεργάστηκε με 10 εθελοντές με σκοπό την κάλυψη των αναγκών των παιδιών-εξυπηρετούμενων. Οι εθελοντές συμμετείχαν ή ανέλαβαν εξ ολοκλήρου την διεξαγωγή δραστηριοτήτων ατομικού ή και ομαδικού χαρακτήρα.

Κατά το δεύτερο έτος οι εθελοντές που απασχολήθηκαν τόσο στις ομάδες ως συντονιστές όσο και στο σχεδιασμό των ομάδων μαζί με τα υπόλοιπα μέλη του “10/16” είναι 15 άτομα.

Πίνακας 3. Αιτήματα από / προς τους κοινοτικούς πόρους κατά τη διάρκεια του προγράμματος που αφορούν περιστατικά

Αριθμός αιτημάτων από τους κοινοτικούς πόρους	Αριθμός αιτημάτων προς τους κοινοτικούς πόρους	Αριθμός παραπομπών από τους κοινοτικούς πόρους	Αριθμός φορέων/υπηρεσιών/εθελοντών της κοινότητας για την εξυπηρέτηση των αναγκών του πληθυσμού-στόχου
38	33	30	61

Η διεπαγγελματική ομάδα εκτιμά την διαθεσιμότητα και την ετοιμότητα των φορέων του δικτύου στην ανταπόκριση αιτημάτων παρά τις γενικότερες δυσκολίες τους.

Αποτελέσματα focus group δικτύου (Μάιος 2013)

Στη συνάντηση για την αξιολόγηση του δικτύου συμμετείχαν:

- ΚΕΘΕΑ Πρόληψη
- ΚΨΥ ΓΝΝ ΣΩΤΗΡΙΑ
- ΑΡΣΙΣ
- Ιατρική Παρέμβαση
- Κέντρα Πρόληψης Δήμου Αθηναίων Αθηνά-Παλλάς & Αθηνά-Πολιάς (1 εκπρόσωπος για αμφότερα)
- “10/16”

Η συμμετοχή των υπόλοιπων φορέων του δικτύου στη συνάντηση, δεν ήταν εφικτή λόγω απεργιών και κινητοποιήσεων στο χώρο της υγείας - ψυχικής υγείας καθώς βρισκόνταν σε εξέλιξη ζητήματα χρηματοδότησης, συγχώνευσης φορέων κ.α.

Από την συζήτηση προέκυψαν:

- η ανάγκη συνέχισης του δικτύου και η δημιουργία και άλλων δικτύων
- η ανάγκη για αλληλοβοήθεια και αλληλεγγύη
- η ανάγκη σταθερής συμμετοχής στο δίκτυο
- η ανάγκη διαχωρισμού ρόλων ώστε να μην υπερκαλύπτονται οι υπηρεσίες
- η ικανοποίηση στη συνεργασία με τα βασικά στοιχεία της ισορροπίας, σταθερότητας, φιλίας και αποδοχής
- το Κέντρο Ημέρας Βαβέλ προτίθεται να συνεχίσει να συμβάλει στην λειτουργία του δικτύου

Βασικά συμπεράσματα στην επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων στην εργασία με την κοινότητα κατά την διετία του προγράμματος:

- Ευαισθητοποίηση, κινητοποίηση και σταθερή συμμετοχή προσώπων – κλειδιών, φορέων, οργανισμών και εθελοντών, παρά τις δυσκολίες και τις ελλείψεις που έχει δημιουργήσει η κρίση
- Η προηγούμενη δράση του Κέντρου Ημέρας Βαβέλ και η συνεργασία του με φορείς και οργανώσεις, αποτέλεσε θετική προϋπόθεση για την ανάπτυξη της εργασίας με την κοινότητα στα πλαίσια των αναγκών του “10/16”
- Βασικό επίτευγμα και εκπλήρωση στόχου η δημιουργία του δικτύου των φορέων της Κυψέλης, όμορων περιοχών και ευρύτερα της περιοχής της Αθήνας, στην υποστήριξη της ψυχικής υγείας των παιδιών και των εφήβων
- Η ενίσχυση της επικοινωνίας και της συνεργασίας των κοινοτικών πόρων καθώς και η συλλογική δράση για την αντιμετώπιση κρίσιμων ζητημάτων φαίνεται να ενδυνάμωσε το τοπικό κοινωνικό κεφάλαιο

Ειδικός Στόχος 5: Συνολική Αποτίμηση Κλινικού Έργου

Ένας πολύ σημαντικός τομέας της δραστηριότητας του “10/16” ήταν η παροχή κλινικού έργου, το οποίο απευθυνόταν κυρίως σε παιδιά μεταναστών που παρουσίαζαν σημαντικές ψυχοκοινωνικές δυσκολίες είτε διέτρεχαν τον κίνδυνο ανάπτυξης τέτοιων δυσκολιών. Η ομάδα του “10/16” προσέφερε ατομική συμβουλευτική και υποστήριξη, οικογενειακές συνεδρίες ή και οικογενειακή θεραπεία όπου αυτό κρινόταν αναγκαίο, ομάδες δραστηριοτήτων (δευτεροβάθμια πρόληψη και παρέμβαση), συμβουλευτική γονέων, διευκόλυνση συνεργασίας με το σχολείο και ανεύρεση πόρων για τα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα της οικογένειας. Για κάθε παιδί που παραπεμπόταν στο “10/16” γινόταν αναλυτική κλινική αξιολόγηση μέσω κλινικής συνέντευξης με το ίδιο το παιδί, με τους γονείς όπου αυτό ήταν εφικτό και με τους δασκάλους/καθηγητές του όπου αυτό ήταν αναγκαίο. Στη συνέχεια μέσω των κλινικών συναντήσεων και της ομαδικής εποπτείας εκπονούνταν εξατομικευμένο πλάνο αντιμετώπισης και διενεργούνταν η συνεχής αξιολόγηση της πορείας του εκάστοτε περιστατικού. Η συχνότητα των κλινικών ομάδων ήταν εβδομαδιαία κατά τη διάρκεια και των δύο ετών. Η συχνότητα της εποπτείας ήταν ανά δεκαπενθήμερο και διενεργήθηκαν συνολικά 25 συνεδρίες κατά τη διάρκεια του έργου.

Το “10/16” ήταν ένα πολύ φιλόδοξο έργο με πολλαπλούς και διαφορετικούς μεταξύ τους στόχους. Αξίζει δε να σημειωθεί η ανάγκη που διαφάνηκε για περισσότερο προσωπικό, καθώς η συνεισφορά των εθελοντών ήταν μεν σημαντική αλλά δεν επαρκούσε. Η συνολική αποτίμηση των στοιχείων για την κλινική δουλειά η οποία έχει συντελεστεί κατά τη διάρκεια υλοποίησης του έργου, καταδεικνύει πως εξυπηρετήθηκε ένας αρκετά μεγάλος αριθμός περιστατικών σε αυτό το σχετικά μικρό χρονικό διάστημα. Επίσης, μέσω της δουλειάς με την κοινότητα, το “10/16” έλαβε πολλές παραπομπές και αξιοποίησε πολλαπλούς κοινοτικούς πόρους για τις πολλές και ποικίλες παρεμβάσεις οι οποίες ήταν αναγκαίο να πραγματοποιηθούν σε θεραπευτικό και κοινοτικό επίπεδο. Ιδιαίτερα σημαντικό αποτέλεσμα είναι η υψηλή ικανοποίηση την οποία εξέφρασαν οι γονείς και τα παιδιά για τις υπηρεσίες που έλαβαν κατά τη διάρκεια των δύο ετών υλοποίησης του προγράμματος.

Χαρακτηριστικά Κλινικών Περιστατικών και Παρεμβάσεων

Από τις αρχές του έργου “10/16” μέχρι και την ολοκλήρωσή του, στις 30/06/2013, εξυπηρετήθηκε μεγάλος αριθμός περιστατικών (220 περιπτώσεις), τα περισσότερα από τα οποία ήταν παιδιά (βλέπε Πίνακες 1 και 2). Η πλειοψηφία των παιδιών που εξυπηρετήθηκαν είχαν καταγωγή από το Αφγανιστάν, την Αλβανία, την Ελλάδα και τη Νιγηρία. Οι χώρες αυτές είναι αντιπροσωπευτικές της σύνθεσης του πληθυσμού της Κυψέλης και των όμορων περιοχών. Ο σημαντικός αριθμός των περιστατικών από την Ελλάδα σχετίζεται κυρίως με τα παιδιά που συμμετείχαν σε ομάδες δευτερογενούς πρόληψης και οι οποίες ήταν ανοιχτές σε παιδιά ανεξαρτήτως καταγωγής.

Πίνακας 1

Επίπεδο παρέμβασης	1 ^ο έτος	2 ^ο έτος	2 χρόνια
Γονέας	24	10	34
Ζεύγος	1	0	1
Οικογένεια	1	9	10
Παιδί	100	75	175
Σύνολο	126	94	220

Πίνακας 2

Ηλικίες Παιδιών	1 ^ο έτος	2 ^ο έτος	2 χρόνια
5-9 ετών	10	11	21
10-16 ετών	84	60	144
17-18 ετών	6	4	10
Σύνολο	100	75	175

Πίνακας 3

Χώρες Καταγωγής	1 ^ο έτος	2 ^ο έτος	2 χρόνια
Αφγανιστάν	30	28	58
Αλβανία	29	12	41
Ελλάδα	15	11	26
Νιγηρία	9	8	17
Ρουμανία	4	3	7
Ιράν	6	0	6
Πολωνία	3	3	6
Σουδάν	2	4	6
Μολδαβία	3	2	5
Αίγυπτος	1	3	4
Βουλγαρία	2	2	4
Ρωσία	1	3	4
Συρία	2	2	4
Ελλάδα - Αλβανία	3	0	3
Ερυθραία	3	0	3
Ουκρανία	1	2	3
Σιέρα Λεόνε	2	1	3
Τυνησία	0	3	3
Γουϊνέα	1	1	2

Αλβανία, Ελλάδα	0	1	1
Αλγερία	0	1	1
Γεωργία	0	1	1
Ελλάδα - Βουλγαρία	1	0	1
Ελλάδα - Πολωνία	1	0	1
Ελλάδα - Συρία	1	0	1
Ζάμπια	1	0	1
Ινδία	0	1	1
Ιράκ	1	0	1
Κολομβία	1	0	1
Μπαγκλαντές	0	1	1
Σομαλία	1	0	1
Συρία (Κουρδικής καταγωγής)	1	0	1
Τουρκία (Κουρδικής καταγωγής)	1	0	1
Δεν αναγράφεται	0	1	1
Σύνολο	126	94	220

Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι η αναλογία κοριτσιών και αγοριών ήταν 1:1, ενώ στη βιβλιογραφία αναφέρεται πως στις υπηρεσίες παραπέμπεται συνήθως μεγαλύτερο ποσοστό αγοριών λόγω του ότι επιδεικνύουν περισσότερες εξωτερικευμένες συμπεριφορές (Green, Clorpton, Pope, 1996). Πολλοί λόγοι μπορεί να συντρέχουν σε αυτό το αποτέλεσμα, όπως α) ο ρόλος που έπαιξε η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών από την ομάδα του “10/16” που πιθανόν τους βοήθησε να αναγνωρίζουν καλύτερα τις δυσκολίες των παιδιών, β) η δυσκολία με τη γλώσσα που παρουσιάζουν πολλά παιδιά μεταναστών, ανεξαρτήτως φύλου, και οι οποίες αποτελούν συχνά αφορμή για τις παραπομπές σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας.

Τα παιδιά που εξυπηρετήθηκαν στο πλαίσιο του “10/16” ενέπιπταν στις εξής κατηγορίες: α) παιδιά με προβλήματα ψυχικής υγείας και β) παιδιά των οποίων οι οικογένειες αντιμετωπίζουν μεν κοινωνικές ή/και οικονομικές δυσκολίες, αλλά δεν αντιμετωπίζουν εμφανή προβλήματα ψυχικής υγείας. Κατά τη διάρκεια των δύο ετών έλαβαν διάγνωση 88 από τα 220 περιστατικά που προσήλθαν στο πρόγραμμα. Οι λόγοι για τους οποίους κάποιο περιστατικό δεν λαμβάνει διάγνωση μπορεί να είναι α) δεν εμπίπτει σε κάποια διαγνωστική κατηγορία βάσει ICD-10 και β) διέκοψε τη συνεργασία πριν ολοκληρωθεί η κλινική εκτίμηση. Αξιοσημείωτο είναι ότι η πλειοψηφία των παιδιών που έλαβαν διαγνώσεις είχαν αγχώδεις και συναισθηματικές διαταραχές ενώ για πολλά από αυτά τα παιδιά συνυπήρχαν και δυσκολίες που αφορούσαν τις οικονομικές, στεγαστικές και κοινωνικές συνθήκες που διαβίωναν με πρώτιστα ζητήματα τη μετανάστευση/προσφυγιά και την οικονομική εξαθλίωση των οικογενειών τους (για αναλυτική λίστα με διαγνώσεις βλ. Πίνακα 4).

Πίνακας 4

Διάγνωση	1 έτος	2 έτος	2 χρόνια
Νευρωσικές, συνδεδεμένες με το stress και σωματόμορφες διαταραχές (F40-F48)	37	9	46
Διαταραχές της Διάθεσης (F30-F39)	17	8	25
Νοητική καθυστέρηση (F70-F79)	3	1	4
Διαταραχές της συμπεριφοράς και του συναισθήματος με έναρξη συνήθως κατά την παιδική και εφηβική ηλικία (F90-F98)	3	1	4
Διαταραχές της προσωπικότητας του ενηλίκου (F60-F69)	3	0	3
Σχιζοφρένεια, σχιζότυπη διαταραχή & παραληρηματικές διαταραχές (F20-F29)	2	0	2
Διαταραχές της ψυχολογικής ανάπτυξης (F80-F89)	2	0	2
Οργανικές ψυχικές διαταραχές, συμπεριλαμβανομένων των συμπτωμάτων(F00-F09)	0	1	1
Σύνδρομα εκδηλούμενα στην συμπεριφορά και συνδεδεμένα με διαταραχές των φυσιολογικών λειτουργιών και σωματικούς παράγοντες (F50-F59)	1	0	1
Δεν αφορά	62	70	132
Άλλες διαγνώσεις	8	3	11
Χωρίς ευρήματα	4	2	6

Όπως φαίνεται και από τους παρακάτω πίνακες ο ρυθμός προσέλευσης ήταν σχετικά σταθερός για τα δύο έτη αναφοράς, αν και στο δεύτερο έτος υπήρξε μια μικρή μείωση του αριθμού των καινούριων περιστατικών. Αυτό το δεδομένο έχει κυρίως να κάνει με τη χρονική δυνατότητα ανάληψης περιστατικών από την ομάδα του “10/16”, από την αναγκαιότητα πολυποίκιλων παρεμβάσεων για κάθε περιστατικό (δείτε πίνακα 7) καθώς και με το γεγονός ότι από το πρώτο στο δεύτερο έτος εξακολουθούσε η ομάδα να παρακολουθεί 17 περιστατικά. Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι για οικονομικούς λόγους (συνεχιζόμενη υποχρηματοδότηση του Βαβέλ από το Υπουργείο Υγείας) λήφθηκε η απόφαση να μειωθούν από τον Ιανουάριο του 2013 οι συνεδρίες στις οποίες ήταν απαραίτητη η παρουσία γλωσσικού διευκολυντή σε 1/μήνα. Αυτή η απόφαση επηρέασε και το “10/16”, καθώς οι γλωσσικοί διευκολυντές αμείβονταν από το Βαβέλ.

Ενδιαφέρον έχει επίσης η πηγή παραπομπής αυτών των περιστατικών στο «10-16», δεδομένου ότι ένας από τους σημαντικότερους στόχους του προγράμματος ήταν η δικτύωση. Στους παρακάτω πίνακες (5 & 6) φαίνεται πως η πλειοψηφία των περιστατικών απευθύνθηκαν στο «10-16» μέσω παραπομπής και όχι αυθόρμητα. Παρατηρείται επίσης πως αναφορικά στο ζήτημα των παραπομπών κινητοποιήθηκαν σημαντικά οι κοινοτικοί πόροι, από τους οποίους και παραπέμφθηκε σχεδόν ο ίδιος αριθμός περιστατικών με εκείνον των σχολείων, που παραδοσιακά αποτελούν τη βασική πηγή παραπομπών για μια υπηρεσία που απευθύνεται σε παιδιά και εφήβους.

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου έτους παρατηρείται μια μικρή μείωση στον αριθμό των νέων παραπομπών. Σημαντικό ρόλο σε αυτήν τη μείωση έπαιξε η απόφαση που ελήφθη από την κλινική ομάδα να μην αναλάβει καινούρια περιστατικά από το Μάρτιο του 2013 και μετά καθώς, λόγω της επικείμενης ολοκλήρωσης του έργου τον Ιούνιο του 2013, δεν θα ήταν δυνατόν να αξιολογηθούν και να εξυπηρετηθούν τα περιστατικά αυτά όπως θα ήταν κλινικά ορθό. Παρόλα αυτά αποφασίστηκε επίσης η υποδοχή νέων αιτημάτων και η παραπομπή αυτών σε

άλλες υπηρεσίες. Επίσης, από το Μάρτιο του 2013 και μετά έγινε παρέμβαση στην κρίση όπου αυτό κρίθηκε αναγκαίο.

Πίνακας 5

Τρόπος Προσέλευσης	1 ^ο έτος	2 ^ο έτος	2 χρόνια
Ήρθαν χωρίς παραπομπή	36	30	66
Ήρθαν κατόπιν παραπομπής	90	64	154

Πίνακας 6

Παραπομπή από	1 ^ο έτος	2 ^ο έτος	2 χρόνια
Από κοινοτικούς πόρους	40	26	66
Από φορείς εκπαίδευσης	50	38	88
Σύνολο	90	64	154

Χαρακτηριστική είναι από το πρώτο στο δεύτερο έτος η αύξηση των παρεμβάσεων που σχετίζονται α) με θεραπευτικές πρακτικές καθώς και β) με τη διασύνδεση με κοινοτικούς πόρους (βλέπε στοιχεία με αστερίσκο στον Πίνακα 7). Ο αυξημένος αριθμός κλινικών παρεμβάσεων σχετίζεται με τους ακόλουθους παράγοντες: α) ενίσχυση της συνεργασίας με εθελοντές (10 το πρώτο έτος και 15 το δεύτερο έτος) και β) πολυπλοκότητα των περιστατικών, η οποία καταδεικνύεται και ποιοτικά από τις εκτενείς αναφορές στο focus group των εκπαιδευτικών, το οποίο πραγματοποιήθηκε τον Ιουνίου του 2013. Όσο η κρίση στην Ελλάδα βαθαίνει, τόσο πιο δύσκολες γίνονται οι συνθήκες διαβίωσης για όλους και ιδιαίτερα για τους μετανάστες. Ως αποτέλεσμα όλων των παραπάνω δημιουργείται η ανάγκη για περισσότερες παρεμβάσεις για κάθε οικογένεια. Ο αυξημένος αριθμός των δράσεων διασύνδεσης σχετίζεται με: α) την πολυπλοκότητα των περιστατικών η οποία απαιτεί συντονισμένη δράση από πολλές υπηρεσίες και β) την σταθερή συνεργασία με τους φορείς του Δικτύου (για περισσότερες λεπτομέρειες της δουλειάς με το δίκτυο, βλ. το κεφάλαιο ανάλυσης της δουλειάς με την κοινότητα).

Πίνακας 7

Είδη Παρεμβάσεων	1 έτος	2 έτος	Συνολικά τα 2 έτη
Θεραπευτική παρέμβαση*	460	709	1169
Ομαδική δραστηριότητα*	205	323	528
Εκτίμηση	249	168	418
Διασύνδεση με άλλη υπηρεσία*	113	216	329
Συμβουλευτική παρέμβαση*	108	220	328
Αποκαταστασιακή παρέμβαση*	9	121	130
Εργοθεραπευτική παρέμβαση	51	57	108
Άλλο	26	76	102
Υποστήριξη	45	39	84
Εκπαίδευση δεξιοτήτων	56	11	67
Λογοθεραπεία*	8	46	54

Follow up - Φαρμακευτική Αγωγή	21	30	51
Συζήτηση για προβλήματα καθημερινότητας	27	17	44
Παρέμβαση στη κοινότητα*	11	26	37
Εκμάθηση Ελληνικών	31	0	31
Συνοδεία*	6	20	26
Χορήγηση βεβαίωσης	7	9	16
Χορήγηση ερωτηματολογίου	0	16	16
Ενισχυτική	0	4	4
Εκμάθηση φροντίδας παιδιών	2	2	4
Σύνολο	1435	2110	3545

*Τα στοιχεία αυτά είναι οι παρεμβάσεις/δραστηριότητες εκείνες που παρουσίασαν αύξηση από το πρώτο στο δεύτερο έτος

Κατά τη διάρκεια των δύο χρόνων υλοποίησης του “10/16”, εκτός από τις θεραπευτικές ομάδες και τις ομάδες δραστηριοτήτων, διοργανώθηκαν και εκδηλώσεις τους καλοκαιρινούς μήνες. Αυτού του είδους οι παρεμβάσεις είναι ενισχυτικές για την προώθηση της ψυχικής ανθεκτικότητας των παιδιών (όπως είναι και οι ομάδες δραστηριοτήτων) αλλά και του αισθήματος του ανήκειν στην κοινότητα. Η βιβλιογραφία για την προαγωγή της ψυχικής υγείας επικεντρώνεται στην ιδιαίτερη σημασία παρεμβάσεων όπως αυτές στις οποίες αναφερόμαστε εδώ, οι οποίες αποσκοπούν στην ενδυνάμωση του κοινωνικού κεφαλαίου, την προώθηση της κοινοτικής ευημερίας, την υπερκέραση της κοινωνικής απομόνωσης και της κοινωνικής περιθωριοποίησης και στην αύξηση της κοινωνικής συνδεσιμότητας (για περισσότερες αναφορές σε αυτές τις έννοιες βλ. Μεθοδολογία). Η μεγάλη προσέλευση σε όλες αυτές τις δραστηριότητες ήταν ιδιαίτερα σημαντική και καταδεικνύει την ανάγκη των παιδιών της Κυψέλης να συμμετέχουν ενεργά σε εξωσχολικές δραστηριότητες, κάτι το οποίο δεν έχουν συχνά τη δυνατότητα να κάνουν.

Πίνακας 8

Είδος δραστηριότητας	Αριθμός 1 ^ο έτος	2 ^ο έτος	2 έτη	Αριθμός παιδιών 1 ^ο έτος	2 ^ο έτος	2 έτη
Ομάδες	4	5	9	30	50	80
Εργαστήρι Δραματοθεραπείας	--	1	1	--	9	9
Καλοκαιρινά εργαστήρια	2*	--	2	65	--	65
Καλοκαιρινή εκδήλωση	1	--	1	50	--	51
Σύνολο:	7	6	13	145	59	204

*2011 και 2012

Αξιολόγηση Αποτελεσματικότητας Κλινικών Περιστατικών

Κατά την περίοδο ανάμεσα στον Σεπτέμβριο 2012-Ιούνιο 2013 έγινε προσπάθεια να χορηγηθούν σε όλα τα παιδιά που προσήλθαν για ομαδική ή ατομική παρέμβαση στο “10-16” αυτοσυμπληρούμενα ερωτηματολόγια τα οποία εξετάζουν παράγοντες ψυχικής ανθεκτικότητας παιδιών και εφήβων. Συγκεκριμένα χορηγήθηκαν τα ακόλουθα: 1) ερωτηματολόγιο αυτοαποτελεσματικότητας, Self-Efficacy Questionnaire for children (SEQ-C), 2) Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ), φόρμα για παιδιά, 3) Warwick- Edinburgh Mental Well Being Scale. Η χορήγηση

έγινε κατά την πρώτη επαφή (στα πρώτα δύο ραντεβού) και κατά την ολοκλήρωση των παρεμβάσεων. Επιπλέον, χορηγήθηκαν στους γονείς των παιδιών τα εξής ερωτηματολόγια: 1) Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ), φόρμα για γονείς και 2) Youth Services Survey for Families.

Η διαδικασία χορήγησης των ερωτηματολογίων συνάντησε αρκετές δυσκολίες. Η πρώτη έχει να κάνει με το ρυθμό προσέλευσης των περιστατικών. Η πλειοψηφία των νέων περιστατικών (59%) κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2012-2013 παραπέμφθηκαν στο φορέα στη μέση της σχολικής χρονιάς (από Ιανουάριο έως Απρίλιο 2013). Αυτό είχε ως συνέπεια να είναι πολύ μικρό το διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη χορήγηση, μειώνοντας έτσι την πιθανότητα να υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων. Επίσης, ένα σημαντικό ποσοστό των 75 αυτών περιστατικών διέκοψε την συνεργασία με το “10/16” πριν ολοκληρωθεί η παρέμβαση ή πριν τον Ιούνιο του 2013, με αποτέλεσμα να μην καταστεί δυνατή η δεύτερη μέτρηση/χορήγηση (για αυτό και υπάρχει πολύ μικρότερος συνολικός αριθμός ερωτηματολογίων μετά τη μέτρηση). Αν και στα στοιχεία που παραθέτουμε στον Πίνακα 9 φαίνεται να έχει εγκαταλείψει τη χώρα ένας μικρός αριθμός οικογενειών, υπάρχουν ανεπίσημα στοιχεία, (όπως π.χ. η ραγδαία αύξηση των οικογενειών που μπαίνουν σε διαδικασία οικογενειακής επανένωσης με ανηλίκους που έχουν φύγει για την Ευρώπη, συχνά με πλαστά ταξιδιωτικά έγγραφα) τα οποία μας κάνουν να υποθέτουμε πως ο αριθμός αυτός είναι σημαντικά μεγαλύτερος.

Άλλες δυσκολίες που συνάντησε η κλινική ομάδα κατά την προσπάθεια της χορήγησης των ερωτηματολογίων ήταν αντιστάσεις από τους γονείς, ακυρωμένα ραντεβού, δυσκολίες με τη γλώσσα ή/και την κατανόηση του λόγου για τον οποίο πρέπει να χορηγηθούν τα ερωτηματολόγια.

Πίνακας 9

Έκβαση	1 ^ο έτος	2 ^ο έτος	2 χρόνια
Συνεχίζει	17	15	32
Ολοκληρώθηκε η παρέμβαση	35	26	61
Διέκοψε γιατί άλλαξε πόλη/χώρα διαμονής	12	5	17
Διέκοψε παρά τις συστάσεις	37	16	53
Παραπέμφθηκε	17	7	24
Δεν αφορά	8	25	33
Σύνολο	126	94	220

Αυτοσυμπληρούμενα ερωτηματολόγια για παιδιά

Ερωτηματολόγια συμπλήρωσαν συνολικά 35 παιδιά. Η κατανομή των παρεμβάσεων που έλαβαν αυτά τα παιδιά, καθώς και ο αριθμός των παιδιών που συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια σε κάθε φάση της μέτρησης, παρουσιάζονται στον πίνακα 10:

Πίνακας 10

Είδος παρέμβασης	ΠΡΙΝ την παρέμβαση	ΜΕΤΑ την παρέμβαση
Μόνο ομαδική παρέμβαση	31	8

Ομαδική και ατομική παρέμβαση	--	6
Μόνο ατομική παρέμβαση	3	--
Μόνο οικογενειακή παρέμβαση	1	--
Άλλος συνδυασμός παρεμβάσεων	--	3
Σύνολο παιδιών	35	17

Είναι εμφανές ότι η πλειοψηφία των ερωτηματολογίων χορηγήθηκαν σε παιδιά που συμμετείχαν στις ομαδικές δραστηριότητες του “10/16”. Η πρακτική αυτή υιοθετήθηκε γιατί ήταν πιο ασφαλές ως πρακτική να δοθούν τα ερωτηματολόγια στα παιδιά των ομάδων μαζικά σε μια συνάντηση. Οι ατομικές χορηγήσεις αντίθετα παρουσίαζαν δυσκολίες, καθώς συχνά υπήρχε κάποια έκτακτη κατάσταση/ανάγκη με αποτέλεσμα να αναβάλλεται η χορήγηση ερωτηματολογίων, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις δεν γινόταν καθόλου.

Strengths and Difficulties (SDQ)-Child self-report (Goodman, 1997)

Το ερωτηματολόγιο αυτό εξετάζει τις δυνατότητες και τις δυσκολίες των παιδιών και βασίζεται στη θεωρία της ψυχικής ανθεκτικότητας. Από τη χορήγηση του SDQ προκύπτουν 6 παράγοντες: 1) Συναισθηματικός Παράγοντας. Η κλίμακα εδώ κυμαίνεται από 0 (καμία δυσκολία)-10 (δυσκολίες σε υπερβολικό βαθμό), 2) Προβλήματα συμπεριφοράς. Η κλίμακα εδώ κυμαίνεται από 0 (κανένα πρόβλημα συμπεριφοράς)-10 (προβλήματα συμπεριφοράς σε υπερβολικό βαθμό), 3) Υπερκινητικότητα. Η κλίμακα εδώ κυμαίνεται από 0 (κανένα σύμπτωμα υπερκινητικότητας)-10 (υπερκινητικότητα σε υπερβολικό βαθμό), 4) Δυσκολίες με τους συνομηλίκους. Η κλίμακα εδώ κυμαίνεται από 0 (καμία δυσκολία)-10 (δυσκολίες σε υπερβολικό βαθμό), 5) Θετική κοινωνική συμπεριφορά. Η κλίμακα εδώ κυμαίνεται από 0 (καθόλου θετική κοινωνική συμπεριφορά)-10 (πολύ καλή κοινωνική συμπεριφορά) και 6) Συνολικός βαθμός, του οποίου η κλίμακα κυμαίνεται από 0 (καμία δυσκολία) – 40 (δυσκολίες σε ανησυχητικό βαθμό). Ο συνολικός βαθμός αποτελείται από το σύνολο όλων των άλλων παραγόντων πλην της θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς.

Η πλειοψηφία των παιδιών (60%) που συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια πριν τις παρεμβάσεις είχαν συνολικά σκορ στο SDQ που ενέπιπταν στο φυσιολογικό, ενώ μικρά ποσοστά παιδιών είχαν σκορ στις κατηγορίες που τα προσδιόριζαν να έχουν υψηλού ρίσκου συμπτώματα/συμπεριφορές. Μετά την παρέμβαση φαίνεται να υπήρξε μια αύξηση του ποσοστού των παιδιών σε 76,47% που ενέπιπταν στα όρια του φυσιολογικού, η οποία όμως δεν ήταν στατιστικά σημαντική. Επίσης ο μικρός αριθμός του δείγματος και η μεγάλη διαφορά δείγματος από το πριν στο μετά δε μας επιτρέπει να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα. Στις επιμέρους κλίμακες του SDQ για παιδιά επίσης δεν υπήρξαν σημαντικές αλλαγές από το πριν στο μετά, ενώ παρατηρήθηκε η ίδια τάση για βελτίωση. Για λεπτομέρειες βλ. Πίνακες 11 και 12.

Πίνακας 11

Κατηγορία στο συνολικό SDQ	Αριθμός παιδιών ΠΡΙΝ	%	Αριθμός παιδιών ΜΕΤΑ	%
Φυσιολογικό (0-15)	21	60%	13	76,47%

Οριακά μη φυσιολογικό (16-19)	6	17,14%	3	17,65%
Μη φυσιολογικό (20-40)	8	22,86%	1	5,88%

Πίνακας 12

SDQ- παιδί	ΠΡΙΝ (Μ.Ο.)	ΜΕΤΑ (Μ.Ο.)
Συνολικό	14,4	11,63
Συναισθηματικό	3,74	2,56
Προβλήματα συμπεριφοράς	3,29	2,88
Υπερκινητικότητα	3,74	3
Δυσκολίες με συνομηλίκους	3,63	3,19
Θετική κοινωνική συμπεριφορά	8,17	7,5

*Οι διαφορές από το πριν στο μετά εξετάστηκαν με t-test

** Όλα τα $p > ,05$

Self-Efficacy Questionnaire for Children (SEQ-C)(Muris, 2001)

Το ερωτηματολόγιο αυτό εξετάζει την υποκειμενική αίσθηση αποτελεσματικότητας (δηλαδή πόσο καλά νιώθει ότι τα καταφέρνει) που νιώθει ένα παιδί γενικά αλλά και σε συγκεκριμένους τομείς της ζωής του. Συγκεκριμένα, από τη χορήγηση του SEQ-C προκύπτουν τρεις υποκλίμακες επιπρόσθετα της συνολικής: 1) Ακαδημαϊκή αυτοαποτελεσματικότητα, 2) Κοινωνική αυτοαποτελεσματικότητα, 3) Συναισθηματική αυτοαποτελεσματικότητα. Η αξιολόγηση γίνεται με κλίμακα Likert από το 1 (καθόλου) ως το 5 (πολύ καλά). Ακολουθεί ο Πίνακας 8 όπου παρατίθενται οι μέσοι όροι για τις κλίμακες του SEQ-C. Δε βρέθηκε καμία στατιστικά σημαντική διαφορά από το πριν στο μετά. Ο μικρός αριθμός του δείγματος και η μεγάλη διαφορά δείγματος από το πριν στο μετά δε μας επιτρέπει να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα.

Πίνακας 13

SEQ-C	ΠΡΙΝ (Μ.Ο.)	ΜΕΤΑ (Μ.Ο.)	Εύρος
Συνολική Αυτοαποτελεσματικότητα	78,87	78,39	23-115
Ακαδημαϊκή Αυτοαποτελεσματικότητα	24,52	23,39	7-35
Κοινωνική Αυτοαποτελεσματικότητα	27,66	26,77	8-40
Συναισθηματική Αυτοαποτελεσματικότητα	27	28,23	8-40

*Οι διαφορές από το πριν στο μετά εξετάστηκαν με t-test ** Όλα τα $p > ,05$

Warwick- Edinburgh Mental Well Being Scale

Το ερωτηματολόγιο αυτό εξετάζει την ψυχική υγεία του ατόμου. Όσο πιο υψηλό το σκορ, τόσο καλύτερη η ψυχική υγεία του παιδιού. Το εύρος της συνολικής βαθμολογίας κυμαίνεται μεταξύ 14 και 70, ενώ οι Βρετανικές νόρμες τοποθετούν την πλειοψηφία των παιδιών περίπου στους 51 βαθμούς. Το Warwick θεωρείται ικανό να διαγνώσει αλλαγές στην ψυχική υγεία μετά από θεραπευτικές παρεμβάσεις (Maheswaran, Weich, Powell & Stewart-Brown, 2012). Στο δείγμα των παιδιών που εξυπηρετήθηκαν από την ομάδα του “10/16” δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στο πριν και στο μετά, ενώ ο μέσος όρος πριν την έναρξη οποιασδήποτε

παρέμβασης ήταν 49,27 και μετά ήταν $MO=51,07$. Ο μικρός αριθμός και η μεγάλη διαφορά δείγματος από το πριν στο μετά δεν μας επιτρέπει να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα.

Ερωτηματολόγια για Γονείς

Ερωτηματολόγια συμπλήρωσαν συνολικά 38 γονείς. Η κατανομή των παρεμβάσεων που έλαβαν τα παιδιά τους, καθώς και ο αριθμός των γονέων που συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια σε κάθε φάση της μέτρησης, παρουσιάζονται στον πίνακα 14:

Πίνακας 14

Είδος παρέμβασης που λάμβαναν τα παιδιά	ΠΡΙΝ την παρέμβαση (μόνο SDQ-p)	ΜΕΤΑ την παρέμβαση (SDQ-p)	ΜΕΤΑ (YSS-F)
Μόνο ομαδική παρέμβαση	34	11	10
Ομαδική και ατομική παρέμβαση	--	6	8
Μόνο ατομική παρέμβαση	3	--	7
Μόνο οικογενειακή παρέμβαση	1	--	1
Άλλος συνδυασμός παρεμβάσεων	--	3	7
Σύνολο γονέων	38	20	33

SDQ – φόρμα για γονείς

Το ερωτηματολόγιο αυτό έχει ακριβώς τις ίδιες ερωτήσεις όπως και η αυτοσυμπληρούμενη φόρμα των παιδιών, ενώ προκύπτουν οι ίδιες κλίμακες όπως και στο SDQ-child. Εδώ όμως παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στο πριν και στο μετά στην κλίμακα της υπερκινητικότητας. Οι γονείς παρατηρούν πως τα παιδιά τους είναι πιο υπερκινητικά μετά την παρέμβαση (στην πλειοψηφία ομαδική), παραμένοντας ταυτόχρονα μέσα στα όρια του φυσιολογικού. Αυτό το αποτέλεσμα μπορεί να ερμηνευθεί με δύο τρόπους: α) λόγω του μικρού δείγματος, μπορεί να αποτελεί τυχαίο και λανθασμένο αποτέλεσμα (Type I Error), β) αν το αποτέλεσμα είναι σωστό, και με δεδομένο ότι εξακολουθούν τα παιδιά να βρίσκονται εντός των φυσιολογικών ορίων, μπορεί οι γονείς να είναι πιο ικανοί μετά την παρέμβαση να αναγνωρίσουν τέτοιου είδους συμπεριφορές.

Όλα τα υπόλοιπα αποτελέσματα ήταν μη στατιστικά σημαντικά.

Πίνακας 15

SDQ- γονέας	ΠΡΙΝ (Μ.Ο.)	ΜΕΤΑ (Μ.Ο.)
Συνολικό	13,71	14,5
Συναισθηματικό	4,11	4,2
Προβλήματα συμπεριφοράς	2,58	2,8
Υπερκινητικότητα**	3,76	4,65

Δυσκολίες με συνομηλίκους	3,26	2,85
Θετική κοινωνική συμπεριφορά	7,92	8,5

*Οι διαφορές από το πριν στο μετά εξετάστηκαν με t-test

** p< ,05 ***Όλα τα υπόλοιπα: p> ,05

Φόρμα ικανοποίησης για γονείς (Youth Services Survey for Families, YSS-F)

Η φόρμα ικανοποίησης που δόθηκε στους γονείς αποτελείται από 3 μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά την ικανοποίηση των γονέων από την συνεργασία τους με την υπηρεσία και τους επαγγελματίες. Το μέρος αυτό αποτελείται από 15 ερωτήσεις, οι οποίες αξιολογούνται βάση μιας κλίμακας Likert όπου 1=διαφωνώ πολύ έως 5=συμφωνώ πολύ. Το δεύτερο μέρος αφορά την υποκειμενική αντίληψη των γονέων ως προς τον τρόπο με τον οποίο βοηθήθηκαν τα παιδιά τους από τις υπηρεσίες που έλαβαν στο “10/16” και αποτελείται από 6 ερωτήσεις οι οποίες αξιολογούνται μέσω της ίδιας κλίμακας Likert. Το τρίτο μέρος αποτελείται από δύο ανοιχτές ερωτήσεις αξιολόγησης των υπηρεσιών.

Συνολικά χορηγήθηκαν 33 ερωτηματολόγια κατά τους μήνες Μάιο έως και Ιούνιο 2013, περίοδος κατά την οποία και ολοκληρώθηκαν οι περισσότερες παρεμβάσεις με τα παιδιά. Κάποιοι από τους γονείς αυτούς είχαν παραπάνω από ένα παιδί που λάμβανε υπηρεσίες από το “10/16”, έτσι ο συνολικός αριθμός παιδιών στα οποία αναφέρονται αυτά τα ερωτηματολόγια ήταν 40.

Τα αποτελέσματα του YSS-F υποδηλώνουν πως οι γονείς έμειναν σε γενικές γραμμές πολύ ευχαριστημένοι από τις υπηρεσίες που έλαβαν τα παιδιά τους και οι ίδιοι από το “10/16”. Συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου που αφορά την ικανοποίησή τους από την υπηρεσία, οι γονείς στο σύνολό τους είχαν Μ.Ο. ικανοποίησης 61,27 (πιθανό εύρος 15-75). Η μεγαλύτερη ικανοποίηση εκφράστηκε για το σεβασμό που έδειχνε το προσωπικό (Μ.Ο. = 4,72) και στην ευαισθησία του προσωπικού στην πολιτισμική ταυτότητα των εξυπηρετούμενων (Μ.Ο.= 4,63). Η χαμηλότερη ικανοποίηση παρατηρήθηκε στο στοιχείο «Βοήθησα στην επιλογή των υπηρεσιών για το παιδί μου» (Μ.Ο. = 3,97). Αυτό το αποτέλεσμα είναι αναμενόμενο δεδομένου ότι υπάρχουν ελάχιστες υπηρεσίες για παιδιά και δη παιδιά μεταναστών στην περιοχή και συνάδει και με το γεγονός ότι η πλειοψηφία των περιστατικών παραπέμφθηκαν απευθείας στο “10/16” από άλλες υπηρεσίες ή σχολεία. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι οι γονείς αναγνωρίζουν πως το προσωπικό του “10/16” έδειχνε την απαραίτητη ευαισθησία όσον αφορά την πολιτισμική ταυτότητα των εξυπηρετούμενων, μιας και αποτελούσε ιδιαίτερο στόχο του προγράμματος και δείκτης εσωτερικής αξιολόγησης.

Όσον αφορά το δεύτερο μέρος το οποίο αφορά την υποκειμενική αίσθηση που έχουν οι γονείς για την αποτελεσματικότητα που είχαν οι παρεμβάσεις στα παιδιά τους, ο Μ.Ο. ήταν 21,82 (πιθανό εύρος 6-30). Το σημείο που η πλειοψηφία των γονέων θεώρησε πως είχαν βελτιωθεί τα παιδιά τους ήταν στο να τα πηγαίνουν καλύτερα με τα άλλα μέλη της οικογένειας (Μ.Ο. = 4,17), ενώ η χαμηλότερη εκτίμηση ήταν για το αν οι γονείς πιστεύουν πως το παιδί τους είναι πιο ικανό να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες όταν αυτές προκύψουν (Μ.Ο. = 3,63).

Τέλος, από τους 33 γονείς μόνο 4 δεν συμπλήρωσαν τις ανοιχτές ερωτήσεις του YSS-F. Οι υπόλοιποι έγραψαν ποικίλα σχόλια και στις δύο ανοιχτές ερωτήσεις. Η πρώτη ερώτηση ζητά οι γονείς να εκτιμήσουν τι βοήθησε τα παιδιά τους πιο πολύ κατά τη διάρκεια των τελευταίων έξι μηνών. Δύο είναι τα πιο βοηθητικά στοιχεία που αναφέρονται από πολλούς γονείς: α) η αλληλεπίδραση με άλλα παιδιά και β) η δική τους επαφή με τους ανθρώπους που παρακολουθούσαν τα παιδιά τους. Η πλειοψηφία των γονιών επίσης αναφέρει πως βοηθήθηκαν τα παιδιά τους συνολικά και κάποιιοι από αυτούς αναφέρουν πως υπάρχει βελτίωση στο εκφραζόμενο συναίσθημα των παιδιών. Η δεύτερη ερώτηση αφορούσε στις προτάσεις τους για βελτίωση της υπηρεσίας. Στο σημείο αυτό, οι πιο συχνές αναφορές έγιναν στην ανάγκη για συχνότερα ραντεβού και στην ανάγκη που ένιωθαν οι ίδιοι οι γονείς για περισσότερη επαφή με τους επαγγελματίες που έβλεπαν τα παιδιά τους (είτε για ενημέρωση, είτε για ανατροφοδότηση). Κάποιοι γονείς εξέφρασαν την ανάγκη για περισσότερη υλική ή και πρακτική βοήθεια μέσω ενισχυτικής διδασκαλίας ή και εκμάθησης Ελληνικών στα παιδιά.

Για αναλυτικό πίνακα των μέσων όρων σε όλες τις ερωτήσεις του πρώτου και δεύτερου μέρους του ερωτηματολογίου παρακαλώ δείτε το Παράρτημα.

Συμπεράσματα από τα ερωτηματολόγια

- Λόγω του πολύ μικρού δείγματος ήταν δύσκολο να εξαχθούν ασφαλή στατιστικά αποτελέσματα.
- Γενικά φαίνεται πως η πλειοψηφία των παιδιών είχαν ελάχιστη παθολογία, που αποτελεί και το λόγο για τον οποίο συμμετείχαν σε ομάδες. Μπορεί σε αυτό το στοιχείο να αποδοθεί το γεγονός ότι δεν υπάρχει αλλαγή από το πριν στο μετά (επιπρόσθετα του μεγέθους του δείγματος).
- Το σημαντικότερο εύρημα από το ερωτηματολόγιο ικανοποίησης των γονέων είναι η σημασία του σεβασμού σε ανθρώπινο αλλά και σε πολιτισμικό επίπεδο.
- Η συνέχιση της χρήσης των ερωτηματολογίων κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική καθώς μπορεί να εξετάσει τις ακόλουθες παραμέτρους: α) τη διαφορά στο βαθμό της ψυχικής ανθεκτικότητας που παρουσιάζουν τα παιδιά κατά την εκκίνηση δευτερογενών ή τριτογενών θεραπευτικών παρεμβάσεων σε αυτά και β) η διαφορά στην αλλαγή που παρατηρείται ανάμεσα στις δύο ομάδες παιδιών. Αναμένουμε να επιβεβαιωθεί η υπόθεση Επίσης, μιας και η έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας είναι κάτι που χτίζεται σταδιακά, ίσως χρειάζεται πολύ μεγαλύτερο διάστημα για να μπορεί κανείς να αναγνωρίσει αλλαγές στους προστατευτικούς παράγοντες όπως είναι η αυτοαποτελεσματικότητα και οι δυνατότητες και οι δυσκολίες ενός παιδιού.

Βιβλιογραφία

- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, **38**, 581-586.
- Green, M.T., Clopton, J.R., Pope, A.W. (1996). Understanding Gender Differences in Referral of Children to Mental Health Services. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, **4**, 182-190.

- Maheswaran, H., Weich, S., Powell, J. and Stewart-Brown, S. (2012). Evaluating the responsiveness of the Warwick Edinburgh Mental Well-Being Scale (WEMWBS): Group and individual level analysis, *Health and Quality of Life Outcomes*, **10**, 156-163.
- Muris, P. (2001). A brief questionnaire for measuring self-efficacy in youths. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, **23**, 145-149.

Παράρτημα

YSS-F Ερωτήσεις Ικανοποίησης	Μ.Ο. Ικανοποίησης
Γενικά είμαι ικανοποιημένος με τις υπηρεσίες που έλαβε το παιδί μου.	4,29
Βοήθησα στην επιλογή των υπηρεσιών για το παιδί μου.	3,97
Βοήθησα στην επιλογή των θεραπευτικών στόχων του παιδιού μου.	4,07
Οι άνθρωποι που βοήθησαν το παιδί μου παρέμειναν κοντά μας ότι κι αν έγινε.	4,38
Αισθανόμουν πως το παιδί μου είχε κάποιον να μιλήσει όταν κάτι το απασχολούσε.	4,23
Συμμετείχα στη θεραπεία του παιδιού μου.	4,03
Οι υπηρεσίες που έλαβε το παιδί μου ή/και η οικογένειά μου ήταν κατάλληλες για μας.	4,47
Η περιοχή όπου παρέχονταν οι υπηρεσίες ήταν βολική για μας.	4,42
Οι υπηρεσίες παρέχονταν σε ώρες που ήταν βολικές για εμάς.	4,36
Η οικογένειά μου έλαβε όση βοήθεια χρειαζόταν για το παιδί μου.	4,1
Η οικογένειά μου έλαβε τη βοήθεια που χρειαζόταν για το παιδί μου.	4
Το προσωπικό μου φέρθηκε με σεβασμό.	4,72
Το προσωπικό σεβάστηκε τα θρησκευτικά πιστεύω της οικογένειάς μας.	4,56
Το προσωπικό μιλούσε μαζί μου με τρόπο κατανοητό.	4,48
Το προσωπικό έδειξε ευαισθησία για την κουλτούρα μου.	4,63
Ερωτήσεις Υποκειμενικής Αξιολόγησης Αποτελέσματος	Μ.Ο. Συμφωνίας
Το παιδί μου καταφέρνει να αντιμετωπίσει την καθημερινότητα καλύτερα.	3,90
Το παιδί μου τα πάει καλύτερα με άλλα μέλη της οικογένειας.	4,17
Το παιδί μου τα πάει καλύτερα με τους φίλους του και άλλους ανθρώπους γενικά.	3,94
Το παιδί μου τα πάει καλύτερα στο σχολείο ή/και στη δουλειά.	3,65
Το παιδί μου είναι πιο ικανό να τα βγάλει πέρα όταν τα πράγματα πάνε στραβά.	3,63
Είμαι ικανοποιημένος/η με την οικογενειακή μας ζωή αυτήν τη στιγμή.	3,72

* Η κλίμακα είναι Likert από το 1 (Διαφωνώ πολύ) ως το 5 (Συμφωνώ πολύ)